

BODRUM-MİLÂS YÖRESİNDE DEVAMLILIR YERLEŞMELERİ
Permanent Rural Settlements Around Bodrum-Milas

Doç.Dr. İbrahim GÜNER*
Yrd.Doç.Dr.Ünal ÖZDEMİR*
Dr. Mustafa ERTÜRK*

Özet

Bodrum-Milâs yöresindeki devamlı kır yerleşmeleri köylerden ve bunlara bağlı mahallelerden oluşmaktadır. Araştırma sahasında 140 köy ve 116 mahalle vardır. Sahanın yüzölçümü 3000 km² olduğuna göre, bu iki rakam birbirine oranlanırsa, yörede 1000 km² başına 46.6 köyün düőtüėü anlaşılır. Bu yoğunluk değerinin Muğla ilinde 31.7, Türkiye genelinde ise 43.6 kadar olması, araştırma sahasındaki köy yoğunluğunun Muğla ili ve Türkiye geneline göre daha fazla olduğunu gösterir. Ayrıca sahada, devamlı yerleşme merkezi olarak 116 adet mahalle yerleşmesi de bulunmaktadır. Bunlar da dikkate alındığında, Bodrum-Milâs yöresinde yerleşme yoğunluğunun fazla olması yanında, aynı zamanda devamlı kır yerleşmelerinin çok parçalı ve dağınık olduğuna da ortaya çıkar. Bunda rol oynayan temel nedenler, sahanın topografik yapısının çok engebeli olmasından dolayı tarım alanlarının dağınık ve küçük parçalar halinde olması ve su kaynaklarının ancak belirli yerlerde bulunmasıdır. Engebeli topografik yapıya bağlı olarak sahadaki köylerin çoğu eğimli yüzeylerde kurulmuştur. Geçim kaynaklarının oldukça kısıtlı olduğuna bu köyler genellikle az nüfusludurlar. Buna karşılık, geçim kaynakları açısından çok daha zengin olan ovalarda ve kıyılarda kurulmuş köyler, araştırma sahasının en kalabalık ve en gelişmiş köyleri olarak dikkati çekmektedir. Bodrum-Milâs yöresindeki köylerin %68'i orman içinde kurulmuştur. Yöredeki köylerin tamamına yakını toplu bir dokuya sahiptir. Köyler gibi bunlara bağlı mahalleler de genellikle toplu dokuludur. Ancak, kıyılardaki düzlüklerde kurulmuş bazı köylerin mahallelerinin dağınık dokulu oldukları gözlenmektedir.

Araştırma sahasındaki kır yerleşmelerinin yaklaşık yarısı isimlerini doğal unsurlardan almıştır. Bu unsurlar arasında özellikle topografik özelliklerin en önemli rolü oynamış olduğuna göze çarpmaktadır. Sahada, bitkilerle ilgili yeradlarına da çok rastlanmaktadır. Ayrıca yerleşmelerin adları, yörenin iskân tarihini aydınlatıcı bilgiler de içermektedir. Geçim kaynakları açısından bölge köyleri büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Ancak, kıyıldaki köylerde turizm ön plana çıkarken, iç kesimdeki köylerde

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Erzurum

geleneksel tarım ekonomisi günümüzde de önemini korumaktadır. Özellikle Akdeniz iklimine has tarım ürünlerinin üretimi yörenin iç kesimlerindeki köylerin temel geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca bu köylerde arıcılık ve el sanatları da yaygın bir uğraşıdır.

Abstract

Permanent rural settlements around Bodrum-Milas consist of villages and their neighbourhoods. The area of the study include 140 villages and 116 neighbourhoods. Since the area is 3000 square kilometres, the comparison of these two figures reveals that there are 46.6 villages per 1000 square kilometres in the area. This density is 31.7 in the city of Muğla, and 43.6 in Turkey, which shows that the density in the area of study is higher than those both in Muğla and Turkey. Besides there are 116 permanent settlements in the area. This reveals that in addition to permanent settlements around Bodrum-Milas, the rural settlements are scattered. There are various reasons for this the most important of which are the topographic structure which has mostly slopes, and the fact that water resources are at certain places. Due to the requirement of the topographic structure, most of the villages are on slopes. The villages are mostly scarcely populated because of the difficulty of making a living. However, those in the plains, and by the seaside where earning a living is easier, the villages are among the most populous ones in the area of study. 68% of the villages around Bodrum-Milas are within the forest. The houses in almost all of these are located in the same place while in some of them in the plains or by the seaside are scattered.

About half of the settlements get their names from natural factors in the area of study. Among these factors, topographic characteristics play important part. Besides, names stemming from plants are also prevalent. The names also reveal information concerning the dates of settlements. The area has a variety of ways for earning living. While tourism is important along the seaside, traditional agriculture is kept as a way of making a living at the villages inside. The basic means of agriculture can be said to be those suiting. Mediterranean climate. In addition bee keeping and handicrafts are also common.

Giriş

Devamlı kıy yerleşmelerini incelemeyi amaçladığımız Bodrum-Milas yöresi, Güney Ege kıyılarında yer almaktadır (Şekil 1). Batıda Güllük körfezi ve Ege denizi, güneyde de Gökova körfezi ile çevrelenen yörenin kıyı uzunluğu 333 km.yi bulur. Yörenin kara sınırlarını ise kuzeyde Çamiçi

(Bafa) gölü, kuzey, kuzeydoğu ve doğuda Batı Mentеше dağları oluşturmaktadır. Sadece iki yerinde geçit veren bu dağlar tam bir doğal engel durumundadır. Yönetim bakımından ise yöre, Muğla iline bağlı Milâs ve Bodrum ilçelerinin sınırlarını kapsamaktadır. Milâs ilçesinin sınırları çoğu yerinde Batı Mentеше dağlarının su bölümü çizgisinden geçmektedir. Milâs-Bodrum ilçelerinin sınırları ise herhangi bir doğal engele dayanmaz. Bu nedenle araştırma alanını kapsayan saha, coğrafi özellikleri açısından tipik bir yöre özelliği taşımaktadır. Sahanın yüzölçümü yaklaşık 3000 km².dir.

Şekil 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası.

Çeşitli yüzey şekillerinin iç içe geçtiği bir yöre olan araştırma alanında, orta yükseklikteki tepelik alanlar geniş yer kaplar. Batı Mentеше dağlarına paralel olarak uzanan ve bu küttleden NW-SE doğrultulu bir depresyon alanı vasıtasıyla ayrılan dağlar dizisi, birbirine alçak ovalarla bağlanmış bir sıra görünümündedir. Kuzeybatıda İlbira dağı (1083 m.) ile başlayan bu sıra, Yaşyer-Hamzabey ovalarının güneyinde Asar dağı (490 m.) ile devam eder ve Karacahisar-Batış ovalarının güneyinde yükselen Yaran dağı (879 m.) ile son bulur. Gökova körfezine egemen konumda yükselen

bu sonuncu kütle, batıya doğru alçalarak Bodrum yarımadasına kadar uzanır ve yarımadaının merkezî kesimindeki Oyuklu dağı (690 m.) oluşturur. Bodrum yarımadasının batı kesiminde ise orta yükseklikteki tepelik alanlar yayılmış gösterir.

Yörede ovalar oldukça az yer kaplar. Bunların başlıcası ise, büyüklü küçüklü düzlüğün birleşmesinden oluşan Milâs ovalarıdır. Bu düzlükler, kuzeybatıda Derince vadisi boyunca Çamiçi (Bafa) gölü yakınlarına, doğuda Sarıçay vadisi boyunca Milâs kentine, güneyde de Hamzabey vadisi boyunca Marçal dağına sokulur. Yörenin diğer ovaları ise oldukça dar alanlı ve daha çok yerel öneme sahip düzlüklerdir. Bunlar arasında Tuzla, Karova, Batış, Karacahisar, Ören, Ağaçlı, Ortakent, Turgutreis, Yalıkavak ve Gölköy ovaları sayılabilir. Verimli alüvyal topraklara ve su kaynaklarına sahip olan bu düzlükler, yörenin başlıca verimli tarım alanlarını oluşturur.

Araştırma sahasında tipik Akdeniz iklimi hüküm sürer. Buna bağlı olarak da sahada bu iklime özgü bitki örtüsü egemendir. Çoğunlukla kızılçam ağaçlarından oluşan ormanlar ile makilikler sahanın %53'ünün kaplar. Yöre yer altı ve yerüstü su kaynakları bakımından oldukça fakirdir. Özellikle kurak geçen yaz aylarında sahada büyük su sıkıntısı çekilir. İhtiyaç duyulan içme-kullanma suyunun bir bölümü sarnıçlardan karşılanır.

Yörede, 1997 verilerine göre, 17 belediye örgütlü yerleşme (bunlardan 15'i köy belediyesidir) ve 134 köy vardı. Ayrıca sahada 116 mahalle yerleşmesinin bulunduğu da dikkate alınır, yöredeki devamlı kırsal yerleşme sayısının çok fazla olduğu anlaşılır. Kuşkusuz bu durum öncelikle, sahanın topografik yapısının çok engebeli olmasından kaynaklanmıştır. Yörenin toplam nüfusu ise 183.102'dir (1997, bulunulan yere göre nüfus). Kır-şehir ayırımında 3000 nüfus kriterinin esas alınması halinde, toplam bölge nüfusunun yaklaşık % 48'inin kırsal nüfustan, %52'sinin ise şehirsal nüfustan olduğu anlaşılır.

Yerleşme Şekilleri

Bilindiği üzere yerleşmeler, kır yerleşmeleri ve şehir yerleşmeleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır¹. Bununla birlikte, kırsal ve şehirsal yerleşmeler arasında bir geçiş yerleşmesi olan kasabaları da gözardı etmemek gerekir¹.

¹ TANOĞLU, A., 1954, "The Geography Settlement". Review of the Geographical Institute of the University of the Geographical Institute of the University of İstanbul, No: I, İstanbul, s. 6.

¹ KOCA, H., 1994, Erdemli İlçesi'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, s. 199.

Kırsal yerleşmeler ise, devamlı yerleşme şekilleri geçici yerleşme şekilleri olarak, iki kategoride incelenmektedir².

Şehrin en önemli idarî niteliklerinden biri de, orada mutlaka belediye hizmetlerinin verilmesi gerektiği gerçeğidir. Belediye teşkilâtı olmayan veya nüfusuna bu hizmetlerin verilmediği bir yerleşme, şehir sayılamaz³. Bu nedenle, bazı araştırmacılar, belediye teşkilâtı bulunan yerleşmelerin şehir sayılması gerektiğini kabul ederler⁴. Bu bakış açısına göre, 1995 yılında sahamızda, 17 adet şehir yerleşmesi bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Bununla birlikte, yerleşmenin şehir sayılması, için sadece belediye teşkilâtı kurulmuş olması yeterli değildir. Çünkü, herhangi bir yerleşmede şehrsel fonksiyonların giderek belirgin duruma gelmesi, nüfusun belli bir limite ulaşması ve onu aşması halinde mümkün olabilmektedir. Kır ve şehir ayrımı konusunda bazı araştırmacılar, yanılma payının en az olması ve ülkemiz gerçeklerine yeterince uyması gibi nedenlerle, 10 000 nüfus limitini esas almaktadırlar⁵. DARKOT (1972) ise, 3 000'den az nüfuslu yerleşmelerin köy, 3 000-10 000 arasında olanların kasaba ve 10 000'den fazla nüfuslu yerleşmelerin, şehir kabul edilmesinin, daha uygun olacağı görüşünü ileri sürer⁶. Araştırma sahamızdaki belediye teşkilâtı olan yerleşmelerden, sadece Milas (1997'de 35 063 nüfus) ve Bodrum (1997'de 25 385 nüfus) yerleşme merkezlerinin nüfusu 10 000'i aşmaktadır. Dolayısıyla bu yerleşmeler, gerek nüfus büyüklükleri, gerekse fonksiyonları ve fizyonomik yapıları açısından, şehir yerleşmesi olma özelliğini kazanmışlardır.

Belediye teşkilâtı kurulmuş olan diğer yerleşmelerin nüfusları ise, 2428 (Ören) ile 6173 (Turgutreis) arasında değişmektedir. Bunlar *kasaba yerleşmesi* olarak kabul edilebilir. TUMERTEKİN (1973), az nüfuslu kasabaların köye, çok nüfuslu kasabaların ise şehre dönük yerleşmeler olduklarını kabul etmenin bir sakıncasının bulunmayacağını kabul etmektedir⁷. Gerçekten de, bu kasabalar içinde Turgutreis, Yalıkavak ve Selimiye, nüfusları ve fonksiyonları itibariyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

²TANOĞLU, A., 1954, a.g.m., s. 7-8.

³DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşerî Coğrafyası. Gazi Kitabevi, Ankara. s. 408.

⁴DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 407.

⁵TUMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul, s. 23-24.

⁶EMİROĞLU, M., 1975, "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus". D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, Ankara, s. 127-128.

⁷DORKOT, B., 1972, Türkiye İktisadî Coğrafyası. İstanbul Üniv. Yay. No: 1307, Coğrafya Enst. Yay. No: 51, İstanbul, s. 60.

Söz konusu kasabalar, belli bir kırsal çevrenin ticaret ve hizmet merkezi durumunda olup; aktif nüfuslarının (12-64 yaş dilimi) nispeten önemli bir bölümü (örneğin Turgutreis'te bu pay % 63'e yaklaşık), tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Güllük Kasabası'nda ise aktif nüfusun % 75'ten fazlası, tarım dışı işkollarında (liman faaliyetleri, turizm ve balıkçılık) çalışmaktadır. Ancak çevresindeki yerleşmelere göre merkezî yer olma özelliği bulunmadığından dolayı, bu kasabanın şehir olarak kabul edilmesinin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Nüfusları 2000 dolayında olan diğer kasabalar ise, fonksiyonları ve fizyonomik görünümleri itibariyle daha çok köye dönük yerleşmelerdir.

Sonuç olarak, Bodrum-Milâs yöresinde, nüfusu 3000'inin üzerinde olan yerleşmelerde şehrsel fonksiyonlar giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu nedenle, sahadaki yerleşmelerin kır-şehir ayrımında 3000 nüfus kriteri esas almayı uygun bulduk. Buna göre, belediye örgütü kurulmuş 17 yerleşmeden, 11'i şehir kategorisine⁸, 6'sı ise kır yerleşmeleri kategorisine⁹ girmektedir. Bu durumda, yöredeki devamlı kırsal yerleşme sayısı, 6'sı belediye örgütlü köy, 134'ü köy ve 116'sı da mahalle olmak üzere toplam 256'yı bulmaktadır (Şekil 2)

Devamlı Kır Yerleşmeleri

Sahamızdaki devamlı kır yerleşme şekilleri köy ve bu köylerin bağlıları olan mahallelerden ibarettir.

A- Köy Yerleşmeleri

1. Adlarına Göre Köyler

Gerek yerleşmenin tarihî gelişimi gerekse coğrafi çevrenin durumu hakkında bilgi edinilen bir kaynak olması dolayısıyla yerleşme, yer ve mevkii adları üzerinde durulmasında yarar vardır¹⁰.

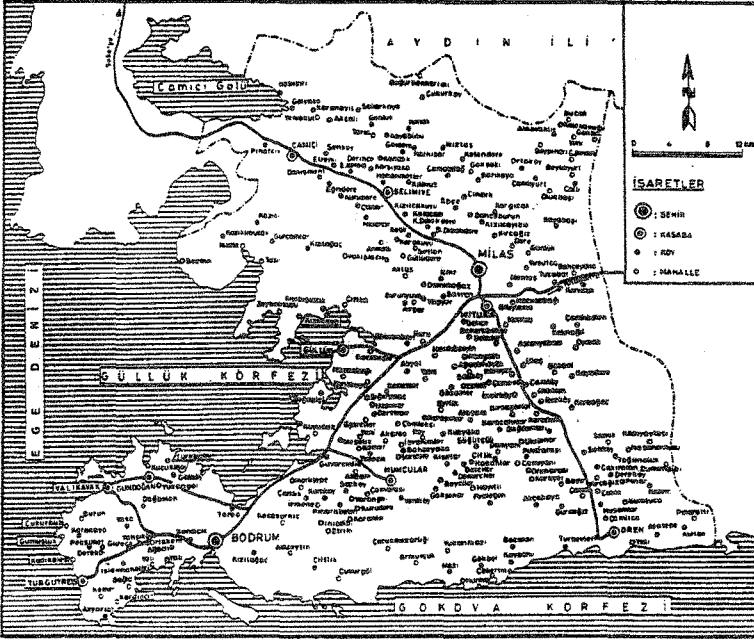
Köklü kültürlerin oluştuğu Ege ve Akdeniz kıyılarının birleştiği noktada bulunan araştırma sahamız Luwi (Pelagos), Miken, Yunan, Roma, Bizans ve Türk kültür verilerinin kaynaştığı bir bölgedir. Her yeni kültür,

⁸ Bu beldeler şunlardır: Milâs, Bodrum, Turgutreis, Karakaya, Yalıkavak, Göl, Türkbükü, Ortakent, Yahşi, ağaçlı (Bitez), Yalı (Kızılağaç-Çiftlikköy), Mutluca (Beçin) ve Selimiye.

⁹ Bu beldeler şunlardır: Gündoğan, Mumcular, Konacık, Güllük, Ören ve Çamiçi (Bafa).

¹⁰ KARABORAN, H.H., 1984, "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma". Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara, s. 108.

eski kültürlerden kalma tarihsel coğrafya adların kendi dilinin fonetiğine uydurmuş ve böylece İlkçağ'daki bazı yeradları küçük değişikliklerle zamanımıza kadar ulaşmıştır. Ancak hemen belirtelim ki, sahamızdaki bir çok köy adları, 1945 yılından sonraki dönemde değiştirilmiştir. Bu gibi değiştirilen köy adlarından hareketle, yerleşmenin tarihî gelişi, iskânın safhaları ve nüfusun etnik yapısı gibi özellikleriyle ilgili bazı sonuçlara varmak oldukça güçtür. Bundan dolayı, köylerin günümüzdeki adları üzerinde durmadan önce, tarihi yeradları taşıyan yerleşmeleri kısaca ele almayı uygun bulduk.

Şekil 2. Bodrum ve Milas Yöresindeki Yerleşmelerin Dağılım Haritası (1996).

M.Ö. II. binyılda Anadolu'da ve dolayısıyla araştırma sahamızda, Hititler'den sonra en önemli ulusal topluluğunun, Hitit belgelerine göre Luwili diye anılan bir dili konuşan halk olduğu anlaşılmıştır¹¹. Bugün bölgedeki bazı tarihsel yeradları, Luwi dilinden ve onun ardılı dillerden gelme adlar taşımaktadır. Örneğin, bugünkü Ağaçlı Köyü'nün eski adı olan Bitez adı, İlkçağ kenti Pendasa yönünden gelen ve bu köyden geçen Bitez Deresi'yle bağlantılıdır, yani o yüzden köyün adı olmuştur. Bitez Deresi adı

¹¹UMAR, B., 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar. İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 4-5.

ise, Pedasa'dan (geç dönemde Rum ağzında Pidasa) bozmadır¹². BODRUMLU'ya göre (1945), bugünkü Ortakent Köyü'nün eski adı olan Müskebi kelimesinin aslı "*Episkopi*"dir. Kelime Yunanca olup, "*gözetleme*" anlamını ifade eder¹³. Müskebi'de eski bir kule olduğundan ve oradan gözetleme olanağı bulunduğundan, bu yerleşmeye Episkopi adı verilmiştir. Dirmil Köyü'nün (yeni adı Gökçebel) eski ismi "*Thermilion*" olup; bu sözcüğün orijini, Luwi diline dayanmaktadır. Luwi dilinde Thermilion sözcüğü "*dağ bel, yarma*" anlamına gelmektedir. Bu köyün İlkçağ'daki adı, Bodrum'dan gelen yolun Yalıkavak'a, dolayısıyla Sandama yarımadasına ve o yöndeki antik kentlere (Ouranion, Myndos) ulaşmak için aştığı dağ belı üzerinde bulunan konumunu açıkça yansıtmaktadır¹⁴. Thermilion sözcüğünün bir diğer anlamı da, "*kaplıca suları yeri*" demektir¹⁵. Ancak, bugün köyün çevresinde kaplıca izine rastlanmaması, köyün eski adının bu anlamda kullanılmadığını göstermektedir. Günümüzde Akyarlar Köyü'nün içinde bir mevkii adı olan Aspat kelimesinin aslı "*Aspartos*" tur. Kökeni Yunanca olan bu kelimenin anlamı "*ekine elverişli olmayan yer*" demektir. Çünkü arazisi taşlıktır. Akyarlar Köyü'nün eski adı olan "*Kefaluka*", Yunanca bir kelime olup "*kafa, baş*" anlamına gelmektedir¹⁶.

Bugün Karakaya Köyü'nün bir mahallesi olan Gümüşlük'tün çevresinde gümüşe benzer bir maden bulunduğu için, ona Gümüşlük adı verilmiştir. Eski ismi "*Myndos*"tur. Burası, Halikarnassos'un batısında, Karakaya sahillerinde eski bir Yunan kenti ve eski Yunanistan'ın Tzerèrè kentinin bir kolonisi idi. İyi bir limanı vardı¹⁷. Yalıkavak Kasabası'nın ilk yerleşim yeri, kıyıdan biraz içeride ve bir tepenin eteğine kurulmuş olan Sandama'dır. Bu sözcük, Luwi dilinden gelmekte olup, "*Sanda-Halkı*" anlamındadır¹⁸. Gündoğan Kasabası'nın eski adı olan "*Farilya*" da, Luwi dilinden türetilmiştir. Çünkü, bu sözcüğün sonundaki "*alya*" eki, Luwi dilinde "*geçit, boğaz*" anlamına gelmektedir¹⁹. Kasabanın eski adı, yerleşmenin konum özelliklerini açıkça yansıtmaktadır. Pınarlıbelen Köyü'nün bir mahallesi olan Etrim, Mausolos'un Leleg kenti Syangela'nın

¹²UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 167.

¹³BODRUMLU, A.G., 1945, Bodrum Tarihi. Işık Basım ve Yayınevi, İstanbul, s. 38.

¹⁴UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 779.

¹⁵UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 779.

¹⁶BODRUMLU, A.G., 1945, a.g.e., s. 38-39.

¹⁷BODRUMLU, A.G., 1945, a.g.e., s. 39.

¹⁸UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 704.

¹⁹UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 558.

ardılı olmak üzere kurduğu yeni kentin günümüzdeki devamı olup; bu yerleşmenin adı, "*Adra (Tanrının) Halkı*" anlamına gelmektedir²⁰.

Bugün Milâs'ın iskelesi olan Güllük Kasabası'nın adı, Luwi dilinden ya da ardılı dillerden gelme, K (uwa) - Ila - ka (Güzel - Geçit / Boğaz - Yeri) öğelerinden türetilmiş "*Kilaka*" adından bozmadır: Hellen ağzında *Kyleke*, Rum ağzında *Kiliki*, Türk ağzında *Kilik*, *Güllük*²¹. Dolayısıyla Güllük adı, kıyıda Milâs'a uzanan doğal yol güzergâhının başına işaret eden tarihsel adın günümüzdeki ardılıdır.

Çamiçi Kasabası'nın eski adı, "*Bafa*" dır. Eski yerleşme bu adını, hemen yanındaki gölden almıştır. UMAR (1993), Çamiçi Gölü'nün adının, Luwi dilinde "*Su-Lak*" anlamına gelen "*Pa-uwa*" sözcüğünden geldiği kanısındadır²². Çamiçi Gölü'nün güney yakınındaki Pınarcık Köyü'nün eski adı *Mersenet*'tir. Bu adın "*Marsanda*" sözcüğünün değişmiş şekli olduğu, yani öz biçiminde *Ma'nın akarsuyu* ögesini içerdiği pek güçlü olasılıktır. Çünkü köyün yeni adı Pınarcık, orada bir pınarın varlığını anlatıyor²³. Selimiye Kasabası yakınlarında "*Kandak*" adlı bir köy vardır. Bu sözcüğün aslı "*Kanda-ka*" olup, "*Kanda (Tanrı)-yeri*" anlamına gelmektedir. Köyün Kandak adını alması, sonradan Zeus kimliğine bürünmüş bir Anadolu tanrısının tapınağının bulunduğu Karya kenti Euromos'un yakınında bulunmasından kaynaklanmıştır²⁴. Beşparmak Dağı'nın doruk noktasına (1367 m.) yakın bir konumda yaklaşık 1000 m. yükseklikte kurulmuş bir köy yerleşmesi, "*Sakarkaya*" adını taşımaktadır. UMAR (1993), "*Sakar*" adının aslının *Swa-Kar* (Kutlu / Güzel Doruk) olduğu ve bu sözcüğün Luwi dilinden geldiği kanaatinde²⁵.

Dörttepe Köyü'nün eski adı *Varvil*'dir. Bu ad, Bargylia'dan bozmadır. Bargylia adı ya Luwi dilinden, ya da onun M.Ö. I. bin yıldaki yerel ardılı Karya dilinden gelmiş ve Barga (yüksek yer, tepe, hisar) kök sözcüğünden türetilmiştir²⁶. Bizans Devri'nde bir telâffuz farkı olmuş, Bargylia, Barbulien veya Barbulion şekline girmiş; bundan da şimdiki ismi *Varvil* (veya Varvul) çıkmıştır²⁷. Bugün bizzat ören yerinin bulunduğu

²⁰UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 256-257.

²¹UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 296.

²²UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 85.

²³UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 566.

²⁴UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 374.

²⁵UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 395.

²⁶UMAR, B., 1993, a.g.e., s. 155.

²⁷AKARCA, A.-AKARCA, T., 1954, Milâs Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi. İstanbul Matbaası, İstanbul s. 162-163.

tepeye Gök Asar, bir zamanlar Bargylia arazisini teşkil etmiş olan doğudaki kemikler ve Dörttepe köylerine kadar bütün sahaya *Varvil* denir.

Ören Kasabası'nın eski adı "*Keramos*" tur. Keramos adı, Yunanca "*çömlek*" ya da "*kiremit*" anlamına gelmektedir. Bu yöre, dünyada keramik sanatının ilk örneklerinin verildiği yer olmasıyla ünlüdür. Bugünkü Ören Kasabası, antik kentin surları içinde kurulmuştur. Kuzeyde Yeniköy'e kadar Ören dolaylarına kentin eski isminden gelme "*Gereme*" denir. XVII. Yüzyıl'da Ören'in ismi "*Gereme*" idi. Daha sonra ise *Kemerdere*, en son olarak da *Ören* ismini almıştır. Söz konusu kasaba nedeniyle, araştırma sahamızın güneyindeki Gökova Körfezi'nin eski adı, Kerme Körfezi'dir.

Araştırma sahamızdaki bazı yerleşmeler adını, tarihî yapılardan almıştır. Karacahisar, Narhisar ve Hisarcık bunlara örnektir.

Bölgenin yakın iskân tarihinin aydınlatılması bakımından en dikkate değer isimler Türk ve Türkmenler'e ait köy, diğer yerleşme yerleri ve mevkii isimleridir. Oğuz boylarından meydana gelen, özellikle Anadolu'da eski aşiret teşkilâtları bozularak göçebeliği bırakmış ve toprağa bağlanmış eski Türkmen aşiret adlarının yalnız bunların kurdukları köy ve kasaba isimlerinde bugüne kadar yaşadığı bilinmektedir. Bunların tespiti, Orta Asya'dan gelen Oğuz boylarının nerelerden geçtikleri, nerelere yayıldıkları ve yerleştiklerini göstermesi bakımından son derece ilgi çekicidir²⁸.

Daha önce de belirtildiği üzere, 1261'den sonra, Menteşe Bey'in komutasında, Anadolu Selçukluları'nın elinde bulunan Antalya yöresinden deniz yoluyla Karya kıyılarına gelen Türkler, burada yerleşmişler ve bu yörede, 1280-1424 yılları arasında "*Menteşe Beğliği*" adıyla egemenlik kurmuşlardı. Yöreye bugünkü adını da vermiş olan bu beyliğin adı, halen Milas Ovası'nın güneydoğusundaki Menteş Köyü'nün adında korunmaktadır.

24 Oğuz boyundan biri olan Avşar boyunun adı, Milâs İlçesi'ndeki Avşar Köyü'ne ad olmuştur. Yine bu ilçedeki Danişment Köyü, yerleşik yaşıntıya geçmiş Danişmentli Eli'ne bağlı oymak veya obanın adını taşımaktadır. Bölgede adını Türkmen oymak, oba ve çadırlarından alan daha birçok yerleşme vardır. Örneğin Yahşi, Baharlı, Türbe Çallı, Yusufça ve Gürece, bunlar arasında sayılabilir.

Araştırma bölgemizde, Cumhuriyet'ten önceki dönemde Rum köyleri de vardı. 1924 mübadelesi ile bu köylerdeki Rumlar kesin olarak Yunanistan'a gitmişler ve onların boşalttıkları köylere Türk nüfus yerleşmiştir. Bu nedenle de, eski Rum köylerinin adları değiştirilmiştir. Türkbükü (eski adı Rumbükü), Türkevleri (eski adı Gâvurevler) ve Islâmhaneleri (eski adı Rumevleri), bunlara örnektir.

²⁸GÖNEY, S., 1975, a.g.e., s. 279.

Sahadaki dam, çiftli, kışla ve ağıl gibi geçici yerleşmelerden bazıları zamanla devamlı yerleşmeye dönüşerek bağlı buldukları köyün bir mahallesi ve hatta muhtarlık yönetim birimi haline gelmişlerdir. Bu geçici yerleşme şekillerinin adı, aynı sahada kurulmuş olan devamlı bir yerleşme için ad olmuştur. Bölgedeki Çiftlik (iki adet), Bağdamları, Kıyıkışlacık, Ovakişlacık ve Kalmağıl, bu çeşit köy adlarına örnektir.

Araştırma alanındaki bazı köy adları, zamanla yerleşik yaşantıya geçerek o köyleri kurmuş olan kabilelerin eski mesleklerini yansıtmaktadır. Balcılar, Demirciler ve Mumcular, buna örnek gösterilebilir. Beyciler, Hasanlar, Gökçeler ve Hüsamlar köyelerinin adları da insanlara ve topluluklara dayanan adlardır.

Araştırma sahasındaki kır yerleşmelerinin yaklaşık yarısı isimlerini doğal unsurlardan almıştır. Bu unsurlar arasında özellikle topografik özelliklerin en önemli rolü oynamış olduğu göze çarpmaktadır. Tepe kenarlarında, akarsu vadilerinde, küçük tepeler üzerinde, yamaçlarda, bellerde, taraçalarda ve burunlarda yerleşmiş köyler arasında, bulunduğu mevkinin topografik ismini alanlar çoktur. Nitekim, bölgedeki 144 köy yerleşmesinden 37'si adlarını, kurulmuş oldukları sitin topografik özelliklerinden almıştır. Yerşekilleri ile ilgili adların sayıca bir hayli fazla olması, sahamızın engebeli topografik yapısından kaynaklanmıştır. Bodrum İlçesi'ndeki Bahçeyakası, Tepecik, Dereköy, Dağbelen, Gökçebel, Gündoğan, Yaka ve Akyarlar ile Milâs İlçesi'ndeki Ketendere, Eğridere, Ekindere, Kurudere, Göldere, Derince, Yaka, Kuzyaka, Dereköy, Alatepe, Gölyaka, Çukurköy, Boğaziçi ve Bahçeburun köyelerinin adları, topografik yapı ile ilgili yeradlarına örneklerdir.

Yerşekilleri gibi köylerin kuruldukları sahaların litolojik özellikleri de, toplulukların dikkatini çekmiş ve yerleşme yerlerine isim verilmesine neden olmuştur. Taşların yaş, renk ve tabiatlarında gözlenen belirgin değişiklikler veya yerleşmelerin kurulduğu sitlerin en belirgin özelliğini taşların teşkil etmesi, litoloji ile ilgili köy ve mevkii isimlerine zemin hazırlamıştır²⁹. Sahamızda litolojik özelliklere dayanan yeradlarına örnek olarak Karakaya, Sarıkaya, Sakarkaya, Akçakaya, Kayaönü, Kayabaşı ve İkiztaş köyelerinin isimleri gösterilebilir. Yaşyer, Bozalan, Çakıralan, Tuzabat ve Kırcağız köyelerinin adları ise, bu köylerin çevrelerinde bulunan arazilerin tabiatlarını yansıtmaktadır.

Araştırma alanında, bitkilerle ilgili yeradlarına çok rastlanmaktadır. Bunun nedeni, bölge arazilerinin yarısından fazlasının ormanlarla kaplı olmasıdır. Kızılağaç (üç adet), Çamlık, Çamköy, Çamlıca, Çamlıyurt,

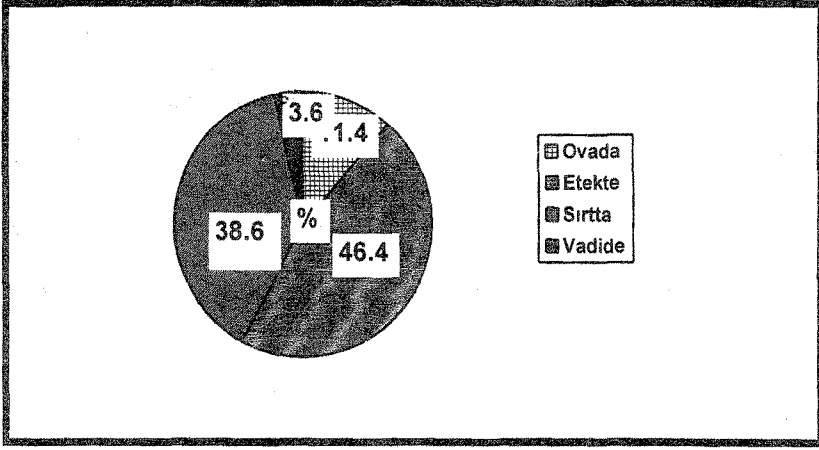
²⁹KARABORAN, H.H., 1984, a.g.e., s. 108.

Çamiçi, Alaçam, Mazı, Meşelik, Karaağaç ve Söğütçük, fitolojik elemanlarla ilgili köy adlarına örneklerdir.

Akdeniz ikliminin egemen olduğu bölgemizde, yılın bir kısmında, su sıkıntısı hissedilmektedir. Bunun için su kaynakları yerleşmeleri çeken bir unsurdur. Sahadaki bazı köyler isimlerini yerleşmelerin kuruluşunda oynadıkları önemli rolden dolayı, su kaynaklarından almıştır. Örneğin Pınar, Pınarcık, Gökpınar, Pınarlıbelen, Yoğunluk, Olukbaşı ve Karakuyu köylerinin isimleri, su kaynaklarıyla ilgilidir.

2. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler

Araştırma bölgesindeki 140 köy yerleşmesinden, 16'sı (% 11,4'ü) ovada; 65'i (% 46,4'ü) etekte; 54'ü (% 38,6'sı) sırtta; 5'i (% 3,6'sı) da vadide kurulmuştur (Şekil 3). Bu açıklamalar, bölge köylerinin % 88,6'sının eğimli alanlarda yer aldığını göstermektedir.

Şekil 3. Kuruluş Yerlerine Göre Araştırma Bölgesi Köylerinin Dağılımı

Kuşkusuz böyle bir köy yerleşmeleri dağılım düzeninin ortaya çıkmasında, sahanın engebeli topografik yapısı başlıca rolü oynamıştır. Gerçekten de, bölge arazisinin eğim gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, bu arazinin ancak % 9'unun (234 905 da) düzlüklerden (eğimi % 2'den az) oluştuğu dikkati çeker. Hafif eğimli (% 2-6 eğim) sahaların yüzölçümü 408 146 da (% 16); orta eğimli (% 6-12) sahaların yüzölçümü de 624 697 da (% 25) kadar olup; kalan 1 281 786'da'ında eğim değerleri % 12'den fazladır. Bir diğer ifadeyle, bölge arazilerinin yaklaşık % 50'si dik, çok dik ve sarp eğimli arazilerden oluşmaktadır³⁰.

³⁰Köy Envanter Etüdü (Muğla), 1981, s. 44.

Araştırma sahasındaki köylerin kuruluş yeri seçiminde en fazla tercih edilen konumlar, ova tabanlarından çok, bunları çevreleyen yamaç, tepe ve sırt gibi konumlardır. Dolayısıyla bölgedeki kırsal yerleşmelerin çevresel bir özelliğe sahip olduğu dikkati çeker (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Gürece Köyü'nden bir görünüş. Bodrum-Turgutreis yolu üzerinde kurulmuş bulunan köy, boğaz konumlarında yer alan köylere bir örnek oluşturur.

Köy yerleşmelerinin böyle bir dağılım düzeni kazanmasında, kuşkusuz çok çeşitli faktörlerin rolü olmuştur. Bunlardan biri, özellikle kapalı ekonomi devrelerinde ailelerin çeşitli ürünler yetiştirmek zorunda olmalarıdır. Bilindiği gibi, yamaçlar ile ovalar, tarım bakımından farklı özellikler gösterirler. Yamaçlarda hâkim faaliyet, daha çok hayvancılık ve orman ürünleri elde edilmesine dayanır. Buna karşılık ovalar, genellikle tarla ve bahçe ürünleri yetiştirilmesine ayrılmıştır. Bu bakımdan ova kenarları veya yamaçların ovaya yakın kesimleri, geçim kaynakları itibarıyla farklı iki saha ile kolayca temas hâlinindedirler. Etek köylerinin, hayvancılık faaliyetleri için dağlık kesimden yararlanmak ve aynı anda da ova tarım bölgelerinden yararlanmak gibi önemli ekonomik avantajları vardır. Araştırma sahasında tarımsal ekonomi bakımından bu iki sahanın ortasında bulunan yerler, köylerin kurulmasında elverişli siteleri teşkil eder.

Bir diğer faktör de, pek çok Akdeniz kıyı ovasında olduğu gibi³¹, araştırma sahasındaki ova tabanlarının da yer yer taşkınlara maruz kalması ve bataklıklarla kaplı olmasıdır. Böylece tarıma uygun olmayan bu ovalar, aynı zamanda sivrisinek ve sıtma sahaları durumundaydı. Günümüzde bile Yaşyer, Hamzabey ve Tuzla ovalarının özellikle kıyıya yakın kesimleri geniş bataklıklarla kaplıdır. Bu ovaların, ancak ıslah edilerek tarım alanı hâline getirilen kesimlerinde köy yerleşmeleri kurulabilmiştir.

Bölgedeki köy yerleşme sisteminin çevresel bir özellik kazanmasında rol oynayan bir diğer faktör de, savunma ve güvenlik düşüncesidir. Sahada merkezî otorite etkisinin hemen hemen yok denecek kadar az olduğu XVIII ile XIX. yüzyıllarda savunma amacıyla köyler genellikle tepe, sırt ve yamaç gibi sitler üzerinde toplanmıştı. Hâlen bölgedeki pek çok köyde kalıntılarına rastlanan söz konusu dönemden kalma "*kule tipi evler*", bu görüşü doğrular niteliktedir. Öte yandan, kıyıda kurulmuş bulunan köyler korsan baskını tehlikesinin mevcut olduğu dönemlerde tam kıyıda değil, fakat kıyının biraz gerisinde, denizden görülmesi mümkün olmayan konumlarda kurulmuştur. Ancak, Cumhuriyet Dönemi'nde asayiş ve emniyetin kurulmasıyla birlikte bu gibi köylerde oturan ailelerin bir kısmı ovalara inmiş ve böylece buralarda da yeni yerleşmeler doğmuştur.

Araştırma sahasında yerleşmelerin toplu hâlde tepe ve yamaçlara çekilmesinde rol oynayan bir diğer faktör de, bölgedeki tarıma elverişli toprakların darlığıdır. Bu nedenle meskenler, dağılarak daha geniş bir saha kaplayacağı yerde, toplu köyler hâlinde tepe, sırt ve yamaçlara çekilmeyi tercih etmekte ve bu sayede ekime elverişli topraklardan daha fazla yararlanılmaya çalışılmaktadır³².

Su faktörü, insanların temel ihtiyaçları nedeniyle yerleşmeleri kendine çeken ve onların kuruluş yerlerini tayin eden bir faktör olarak bölgedeki yerleşmelerin konumları üzerinde de etkisini göstermiştir. Bölgenin nispeten bol yağış almasına rağmen, geçirimli formasyonların geniş yer kaplaması nedeniyle, çoğu yerde su kaynakları oldukça azdır. Dolayısıyla bu gibi yerlerde köyler ancak su kaynaklarının bulunduğu yerlerde kurulabilmiştir. Bölgenin Gökova Körfezi'nin kuzey kıyıları boyunca uzanan kesimleri ile Marçal ve İbira dağlarının batı eteklerinde yer alan plato sahalarında köy yerleşmelerinin sayıca çok az olması, öncelikle bu nedenden kaynaklanmıştır. Buna karşılık, Eski Menteşe Masifi'nin güneybatı

³¹TANOĞLU, A., 1966, Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniv. Yay. No: 1183, Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Neşriyatı No: 45, İstanbul, s. 230-231.

³²TANOĞLU, A., 1966, a.g.e., s. 231.

uzantılarını oluşturan Beşparmak Dağı'nın yamaçlarında, su kaynaklarının bol olarak bulunmasına bağlı olarak, çok sayıda köyün kurulmuş olduğu dikkati çeker.

İnceleme sahası, yakın zamanlara kadar göçebe yaşantıyı sürdüren oymakların toprağa bağlandıkları bir bölgedir. Göçebe topluluklar toprağa bağlandıkları zaman, genellikle kışladıkları sahaları seçmişlerdir. Bu bakımdan oymakların sedanter hayata geçişlerinde kurdukları köyler, genellikle kışlak sahalarına tekabül etmektedir. Kıyıkışlacık ve Ovakışlacık köyleri, buna örneklerdir. Bölgedeki bazı yayla, dam ve ağıl yerleşmeleri de zamanla sürekli yerleşmeye dönüşerek köy karakterini kazanmışlardır. Örneğin Yaran Dağı üzerindeki Fesleğen Yaylası, 1936'lardan itibaren sürekli oturulur hâle gelmiş ve 1960 yılında muhtarlık yönetim birimi olmuştur. Bağdamları ve Kalınağıl köyleri de, bunun diğer örneklerini teşkil ederler.

Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde rol oynayan faktörlerden biri de, üç tarafından denizlerle çevrili oluşudur. Yaklaşık 333 km.'lik bölge kıyılarında, denizin sağladığı ekonomik kaynaklara bağlı olarak, 22 adet köy yerleşmesi kurulmuştur. Önceleri sadece balık ve sünger gibi su ürünleri üretiminden ibaret olan yararlanma faaliyetine, günümüzde turizm de katılmıştır. Kıyılarda bulunan köylerin hemen hepsinin ilk kuruldukları yerler, küçük alüvyial ovalarla bunları çevreleyen tepelik alanlar arasındaki geçiş kuşağını oluşturan konumlardır. Bu yer seçiminde, daha önce de değinildiği üzere, tepelik ve ovalık alanların kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmak ve korsan baskını tehlikesinden korunmak gibi faktörler esas rolü oynamıştır. Yerleşmelerin kıyıya yakın konumlardan kaçınmalarının bir diğer nedeni de, bu alanların yer yer çorak topraklarla kaplı oluşudur. Ancak, özellikle 1980'lerin başından itibaren âdeta bir patlama biçiminde gelişen turizm, kıyıdaki yerleşmelerin kuruluş yerlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu faaliyetlerin gelişmesiyle, kıyıda biraz içeride kurulmuş eski köyler önemlerini nispeten yitirirken, önceleri bunların iskeleleri durumunda olan yerleşmeler büyük bir nüfus birikimine sahne olmuşlardır.

Bölge köylerini ormanla olan uzaklık ilişkisi bakımından da ele almak gerekir. Bu bakımdan bölgede mevcut köy sayısının % 68'e yakını (100'ü) orman içi köyler; % 32.4'ünü (48'i) da orman kenarı, orman dışı veya orman uzağı köylerdir. Bu da, inceleme alanındaki köylerin büyük çoğunluğunun ormanla yakın ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bölge köylerinden sadece Bodrum Yarımadası'nın batı kesiminde kalan köyler orman örtüsünden yoksun bir sahada yer almaktadır. Diğerlerinin hemen hepsi orman içi ve orman kenarı köyleridir.

Böyle olmakla birlikte, orman ürünleri üretimi ve orman işçiliği gelirlerinin bu köylerdeki ailelerin geçimine fazla bir katkı sağladığı söylenemez. Nitekim yetkililerden aldığımız bilgilere göre, orman köylerinde yaşayan aktif nüfusun ancak % 5 kadarı tomrukların kesilmesi ve taşınması işlerinde çalışmaktadır. Bu durum, bölgedeki orman köylüsünün geçimi açısından büyük sıkıntılar içinde olduğunu göstermektedir. Orman bölgelerinde tarım toprakları ve otlak alanları az olduğundan, buralardaki köylerde, bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetleri pek gelişmemiştir. Bu güçlüklerle karşılık, kızılçam ormanlarının arıcılık bakımından son derece uygun bir doğal ortam yaratmış olması, orman köylerinde söz konusu faaliyetin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

3. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Bilindiği üzere, kır yerleşmelerinin dağılışını kontrol eden başlıca doğal çevre faktörlerinden biri de, yükseltidir. Genel olarak yükseltiyle birlikte coğrafi şartlarda meydana gelen değişiklikler, köylerin geçim kaynaklarının da az veya çok olmasına, buna bağlı olarak da, yerleşmelerin farklı dağılış düzeni kazanmalarına yol açmıştır.

Araştırma sahasındaki köy yerleşme tipleri, belli yükselti dilimleri esas alınarak sınıflandırıldığında, toplam köy sayısının 101'inin (%72.1) 0 ile 250 m.'ler arasındaki yükselti basamağında yer aldığı görülür. Oysa bu yükselti basamağındaki arazilerin yüzölçümü 1183 km². kadar olup, toplam bölge yüzölçümünde % 42'lik bir paya sahiptir. Bunun nedeni, söz konusu yükselti kuşağındaki coğrafi çevrenin insanların faaliyetlerine ve yerleşmesine çok uygun bir ortam sağlamış olmasıdır. Nitekim, bölgedeki alüvyal ovaların hemen hepsi bu kuşakta yer almıştır. Ayrıca nispeten bol su kaynakları, elverişli iklimi ve ulaşım kolaylıkları sayesinde, alçak kesimlerde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Bu yörelerin denize komşu olması, geçim kaynaklarının daha da çeşitlenmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak da, 0 ile 250 m.'ler arasındaki yükselti kuşağında yer alan yerleşmelerin sayısı fazla olduğu gibi, çoğunun nüfusu da kalabalıktır. Özellikle Milâs, Derince ve Yaşyer ovaları çevresinde köy yoğunluğu en üst düzeye ulaşmaktadır.

Bu yükselti kuşağının üzerinde yer alan ve yaklaşık 1014 km².lik bir yüzölçümüne (toplam bölge alanının % 36'sı) sahip bulunan 250 ile 500 m. ler arasındaki kuşak, nispeten seyrek bir şekilde nüfuslanmıştır. Nitekim söz konusu kuşaktaki köy sayısı 29 olup; bu da toplam bölge köy sayısının % 20.7'sini oluşturmaktadır. Bunun nedeni, adı geçen yükselti basamağındaki geçim kaynaklarının nispeten kısıtlı olmasıdır. Gerçekten de, bu arazilerde ekip dikmeye elverişli tarım toprakları çok az olduğu gibi, mevcut

topraklarda ancak ekstansif kuru tarım metotlarıyla geçim tipi tarım yapılabilir. Orman alanlarının çok geniş yer kaplaması nedeniyle otlak arazilerinin dar olması, hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesini önlemiştir. Zeytin yetiştiriciliği faaliyetleri de alçak kesimlerdeki kadar önemli değildir. Ormancılık gelirlerinin köy ekonomilerine fazla bir katkısı yoktur. Geçirimli kalkerlerden oluşan arazilerin geniş yer kapladığı bu yükselti basamağında köy yerleşmeleri, ancak su kaynaklarının bulunduğu yerlerde kurulabilmiştir. Hatta bazı yörelerdeki yerleşmelerde su temini, yağmur sularının sarnıçlarda biriktirilmesi yoluyla olmaktadır. Sayılan bu gibi nedenlerden dolayı, 250 ile 500 m.ler arasındaki köylerin, hem sayısı azdır, hem de nüfusları genellikle küçüktür.

Bu yükselti kuşağındaki köylerin dağılımı incelendiğinde bunların çoğunun Batı Menteşe Dağları'nın etekleri boyunca uzanan plato sahalarında toplandığı görülür. Buna karşılık, nispeten silik bir topografyaya sahip bulunan Bodrum Yarımadası'nda sadece Dağbelen ve Çamlık köyleri söz konusu yükselti basamağında yer almaktadır.

Araştırma sahası yüzölçümünün % 10'unu (283 km².) kaplayan 500 ile 750 m.'ler arasındaki yükselti kuşağı toplam bölge köy sayısında ancak % 7.1'lik (10 köy) bir paya sahiptir. Bunun nedeni, söz konusu kuşaktaki arazilerin geçim kaynakları açısından sınırlı bir potansiyele sahip olmasıdır. Yaran Dağı üzerindeki Fesleğen Köyü'nün temel geçimi, arıcılık ve tütün tarımına dayanmaktadır. Marçal Dağı eteklerindeki Pınar ve Kayadere köylerinin kuruluşunu hazırlayan temel faktör, su kaynaklarının varlığı olup; bu köylerdeki aileler, arıcılık ve hayvancılık faaliyetleriyle geçinmektedir. Beşparmak Dağı-Çomakdağ silsilesinin 500 ile 750 m.'ler arasındaki yükselti kuşağında yer almış olan Sarıkaya ve Çamlıyurt köylerinde hayvancılık ve arıcılık; Narhisar, Çukurköy ve Sakarkaya'da çam fıstığı üretimi; Göldere ve Akçalı'da ise zeytincilik, temel uğraşlardır.

4- Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Köyler

Hemen her yerleşme ekonomik bir çevreye dayanmakta olup³³; kır ekonomisi şartlarında bu çevre, çoğunca arazinin tarımsal ekonomik potansiyeli ile sınırlıdır. Çevrelerindeki geçim kaynaklarının çeşitli ve zengin olup olmama durumuna bağlı olarak, köylerin ekonomik faaliyet sahalarının genişliği daralmakta veya artmaktadır. Bunda, uygulanmakta olan tarım sistemlerinin de büyük etkisi bulunmaktadır. Genel olarak, entansif tarım sistemlerinin uygulandığı kesimlerdeki köy arazilerinin küçük,

³³TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yayın No: 6, İstanbul, s. 200-201.

ekstansif tarım sistemlerinin uygulandığı kesimlerdeki köy arazilerinin ise büyük yüzölçümlü olduğu dikkati çekmektedir. Yaklaşık 281 600 ha'lık bir saha üzerinde bulunan ve 148 köy yerleşme biriminden oluşan bölge yerleşme düzeninin de, bu faktörlerinin gösterdiği yöresel değişikliklere bağlı olarak, düzenli bir dağılım göstermeyeceği peşinen kabul edilebilir.

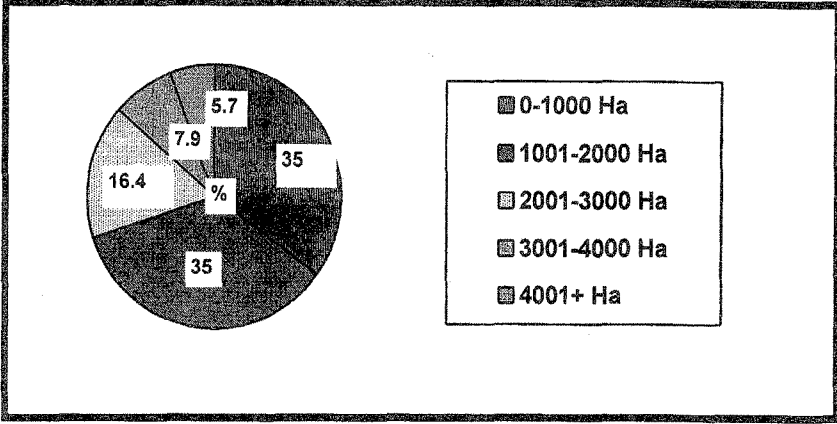
Araştırma sahasında 1997 yılında, köy yerleşmesi başına düşen ortalama arazi miktarı 2011 ha. kadardı. Gerçekte ise bu değerler, 8483 ha. (mazi) ile 126 ha. (Küçük Dibekdere) arasında değişmektedir. Bölge köylerinin çoğu, küçük yüzölçümlü köylerden oluşmaktadır (Tablo 1, Şekil 4). Nitekim, 1990 yılında, köy yerleşmelerinin % 68.8'inin yüzölçümü 2000 ha.'nın altında idi. Buna karşılık, 4001 ha.'dan fazla yüzölçümü büyüklüğüne sahip köylerin oranı ise, sadece % 5.6 kadardı.

Tablo 1. Araştırma Sahasındaki Köylerin Yüzölçümü Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1997)

Y.Ölç. (Ha.)	Köy Sayısı	%'si
0-1000	49	35.0
1001-2000	49	35.0
2001-3000	23	16.4
3001-4000	11	7.9
4001+	8	5.7
TOPLAM	140	100.0

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden sağlanan Köy Bilgi Formları verilerinden hesaplanmıştır.

Genellikle etekte kurulmuş olan ve dağlık kesimde fazla arazisi bulunmayan köylerin, yüzölçümleri küçüktür. Örneğin Milâs, Selimiye, Yaşyer ve Hamzabey ovalarının kenarlarında kurulmuş bulunan köylerin yüzölçümleri, 126 ha. (Küçük Dibekdere) ile 2440 ha. (Ovakışlacık) arasında değişmektedir. Bu da, söz konusu edilen sahada, geçim kaynaklarının çeşitli ve zengin olması dolayısıyla, köy yerleşme yoğunluğunun fazla olmasından kaynaklanmıştır. Buna karşılık, Milâs-Selimiye-Çamiçi depresyon alanının tabanından çevredeki dağlık alanlara doğru gidildikçe, buralardaki köylerin yüzölçümlerinin belirgin bir şekilde arttığı dikkati çeker. Nitekim yüzölçümü büyüklükleri Pınarcık'ta 7950 ha.'ı, Sakarkaya'da 2200 ha.'ı, Karahayıt'ta 2620 ha.'ı, Ortaköy'de 3230 ha.'ı, Kayabaşı'nda 3290 ha.'ı ve Akkovanlık'ta ise 3320 ha.'ı bulmaktadır. Kuşkusuz bu durum, söz konusu köyler çevresindeki geçim kaynaklarının, depresyon alanının tabanına göre çok daha kısıtlı olmasının bir sonucudur.

Şekil 4. Araştırma Bölgesindeki Köylerin Yüzölçümleri Büyüklüklerine Göre Dağılışı (1997)

Güllük Körfezi'nin kuzey kıyılarında veya yakınında bulunan köylerin yüzölçümleri de oldukça geniştir. Gerçekten de, bu yöredeki beş köyün kapladığı alan 23 670 ha. olup, ortalama köy arazisi büyüklüğü 4734 ha.'ı bulur. Çünkü, söz konusu sahada orman ve maki örtüsü çok geniş alan kaplamaktadır. Dar alanlı ve dağınık olarak yer alan tarım alanlarında ise, ancak kuru tarım metotlarıyla çeşitli tarla ürünleri yetiştirilmektedir.

Bodrum Yarımadası'nın batı kesiminde yer alan köylerin yüzölçümleri, genellikle küçüktür. Nitekim, bu yörede bulunan 19 köyün toplam yüzölçümü, 23 900 ha. kadardır. Buna göre, söz konusu köylerin ortalama yüzölçümü büyüklüğü 1258 ha. dolayındadır. Bu değer ise, genel ortalamadan oldukça düşüktür. Bunda rol oynayan temel neden, bu köylerde turuncgil tarımı önem kazandığından ve genellikle sulamalı tarım yapıldığından, tarımdan elde edilen gelirin yüksek olmasıdır. Köylerin genel arazi varlığı içinde tarım alanlarının yüksek bir orana sahip olmasının da, bunda rolü vardır. Köy yüzölçümlerindeki daralmaya bağlı olarak, sahanın bu kesiminde bulunan yerleşmeler arasındaki uzaklık azalmış ve sık bir yerleşme düzeni ortaya çıkmıştır.

Gökova Körfezi'nin Bodrum Kent Merkezi'nden Ören dolaylarına kadar uzanan kuzey kıyıları boyunca yer alan köylerin ise, oldukça geniş yüzölçümlü oldukları gözlenmektedir. Gerçekten de, bu kesimde yer alan Kızılağaç (7650 ha.), Çiftlik (6910 ha.) ve Mazı (8483 ha.) köyleri, araştırma sahasının en geniş yüzölçümlü köyleri arasında bulunmaktadır. Çünkü, söz konusu köylerin genel arazi varlığı içinde, tarım dışı kullanım alanları çok geniş yer tutmaktadır. Örneğin, genel arazi varlıklarında tarım dışı alanların

payları Kızılağaç'ta % 91.6'yı, Çiftlik'te % 86.0'yı, Mazi'da % 93.0'ü ve Bozalan'da % 85.4'ü bulmaktadır. Gerçekten de söz konusu ettiğimiz sahadaki Yaran Dağı ve onun batıya doğru uzantıları durumunda olan tepelik alanların çok geniş bir kesimi, orman ve funda örtüsüyle kaplanmış durumdadır. Mevcut tarım alanları ise, çoğunca dar ve dağınık parçalar halinde olup; bu olanlarda, ekstansif metotlarla tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Yer yer zeytin ve incir bahçelerine de rastlanmaktadır. Saydığımız bu olumsuz koşullar, köylerin ekonomik çevrelerinin genişlemesine ve dolayısıyla yerleşmenin seyrekleşmesine yol açmıştır.

Ören çevresinde bulunan köylerin yüzölçümleri ise, çok belirgin bir şekilde küçültülmektedir. Örneğin arazi büyüklüğü, Dereköy'de 592 ha., Çamlıca'da 690 ha. Hüsamlar'da 730 ha. ve Çakıralan'da 780 ha. kadardır. Bu yöredeki köy yoğunluğunun nispeten fazla olmasında, su kaynakları bakımından elverişli şartların mevcudiyeti başlıca rolü oynamıştır.

Karaova Polyesi'nin çevresinde ve bu polye sahasının doğuya doğru devamı durumunda olan Batış Çayı vadisinde yer alan köylerin yüzölçümleri de, çoğunca küçüktür. Çünkü, bu sahadaki kolüvyal topraklar üzerinde tütün tarımı yapılmakta ve hatta Karaova Polyesi'nin bazı taban arazilerinde olduğu gibi sulamalı tarım faaliyetlerine rastlanmaktadır. Ayrıca, zeytinlikler yer yer geniş alan kaplamaktadır. Geçim kaynaklarının nispeten zengin olmasına bağlı olarak, bu sahadaki ortalama köy arazisi büyüklüğü 1279 ha.'a düşmektedir.

Marçal Dağı'nın batı etekleri boyunca uzanan platolar üzerinde yer alan köylerin yüzölçümü büyüklükleri, genellikle bölge ortalaması civarında veya altındadır. Bu kesimdeki köy arazisi yüzölçümleri, 1220 ha. (Ulaş) ile 2250 ha. (Karacahisar) arasında değişmektedir. Ancak, Marçal ve Yaran dağlarının eteklerinde veya yamaçlarında yer alan köylerin yüzölçümleri, belirgin bir şekilde artmaktadır. Nitekim yüzölçümü büyüklükleri, Yaran Dağı'nın kuzey eteklerinde kurulmuş olan Çiftlik Köyü'nde 3130 ha.'ı; Marçal Dağı üzerinde yer alan Karaağaç Köyü'nde 3860 ha.'ı, Kalınağıl Köyü'nde 4440 ha.'ı, Kayadere Köyü'nde 3180 ha.'ı ve Kalem Köyü'nde 3610 ha.'ı bulmaktadır. Bu durum, Marçal ve Yaran dağlarının yoğun bir orman örtüsüyle kaplı olmasından kaynaklanmıştır.

5. Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler

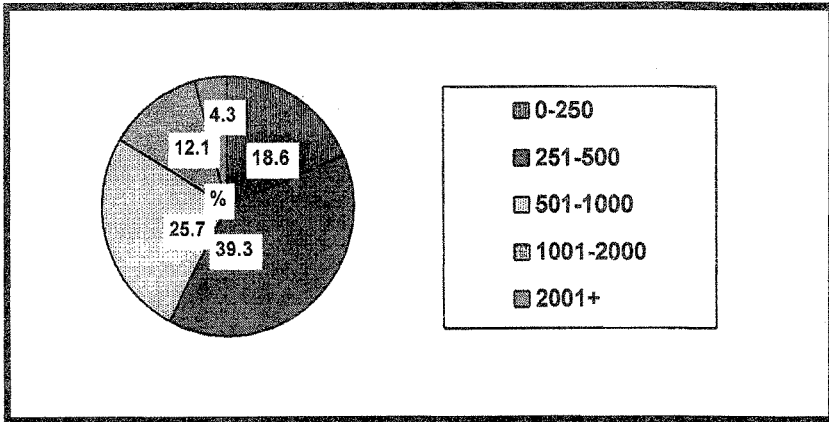
Araştırma sahasında, 1997 sayım sonuçlarına göre, 90 337 dolayında kırsal nüfus yaşıyor ve 140 köy yerleşmesi bulunuyordu. Bu iki rakam birbirine oranlandığında, bölgedeki ortalama köy nüfus büyüklüğü 645 olarak bulunur. Ancak, bu ortalama değer gerçeği yansıtmaz. Çünkü, yerleşmeden yerleşmeye dikkat çekici farklar olur. Gerçek değerler 2931

(Gündoğan) ile 62 (Hacıahmetler) arasında değişir. Fakat, bunlar birer istisna olarak kabul edilirse, köylerin üçte ikiden fazlasının (% 65) 250 ile 1000 kişilik nüfusa sahip oldukları görülür. Örneğin, nüfusu 250'den az olan bölge köylerinin sayısı 26 kadarken; nüfusu 251 ile 1000 arasında değişen köyler sayısı 101'i; 1001 ile 2000 arasında olanlar sayısı 17'yi ve 2001'den fazla nüfusa sahip olan köy sayısı da 6'yı buluyordu. Bu miktarlar, bölgemiz köy yerleşme birimlerinin nüfus büyüklükleri hakkında fikir vererek, onların Türkiye ölçüsünde, nispeten büyük köy olduklarını belirler (Tablo2, Şekil 5)

Tablo 2. Araştırma Sahasında Nüfus Dilimlerine Göre Köy Sayısının Dağılımı ve Türkiye Geneli ile Karşılaştırılması (1997)

Nüfus Dilimleri	Köy Sayısı		% 'si	
	Araş. Böl.	Türkiye	Ara. Böl.	Türkiye
0-250	26	10886	18.6	30.2
251-500	55	10941	39.3	30.4
501-1000	36	9055	25.7	25.1
1001-2000	17	3536	12.1	9.9
2001+	6	1610	4.3	4.4
TOPLAM	140	36028	100.0	100.0

Kaynak: D.I.E., 1997 Genel Nüfus Sayımı Bülteni'nden hesaplanmıştır.

Şekil 5. Bodrum ve Milâs Yörelerinde Nüfus Dilimlerine Göre Köy Sayısının Dağılımı (1997)

Köy yerleşmelerine verilmesi gereken *fiziki planlama* hizmetlerinin (sulama, elektrifikasyon, temiz içme suyu ve sulama suyu, yol, telefon, okul sağlık ocağı vbg.) rantabl olabilme bakımından, hem köylerin toplu dokulu

ve hem de nüfusunun 500'den fazla olması gerekir³⁴. Oysa, tabloda da açıkça görüldüğü üzere, bölge köylerinin % 57.9'u, fizikî planlama hizmet rantabilitesinin altında nüfus büyüklüğü olan yerleşmeler durumundadır.

Nüfus büyüklüklerine göre bölge köylerinin dağılımı incelendiğinde, geçim kaynaklarının dağılımı ile köylerin nüfus büyüklükleri arasında büyük bir paralelliğin mevcut olduğu görülür. Gerçekten de, nüfusu 1000'den fazla olan köylerin büyük bir çoğunluğu, bölgenin başlıca tarım alanlarının yer aldığı depresyon tabanlarında ve kıyılarda kurulmuştur. Aynı zamanda buraları, çevrelerindeki yüksek alanlara göre çok daha elverişli ulaşım koşullarına sahiptir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren turizm faaliyetlerinin çok hızlı bir şekilde gelişmesi, bölge kıyılarındaki köylerin nüfuslarının artmasını sağlamıştır. Buna karşılık, geçim kaynaklarının kısıtlı, su kaynaklarının az ve ulaşım koşullarının elverişsiz olduğu eğimli yüzeylerde bulunan köyler, genellikle az nüfuslu yerleşmeler durumundadır.

Çamiçi (Bafa) Gölü Çanağı-Derince vadisinde yer alan köylerin en kalabalık nüfuslu olanı, Çamiçi (2002 nüfus)'dir. Milâs-söke karayolu üzerinde bulunan bu köy, büyük ölçüde zeytin tarımına dayanarak gelişmiştir. Sakarkaya (1542 nüfus), Ovakışlacık (1026 nüfus), Pınarcık (818 nüfus) ve Derince (735 nüfus) köylerinin nüfusları da nispeten kalabalıktır. Bu depresyon alanında bulunan diğer 21 köyün nüfusları ise, 62 (Hacıahmetler) ve 472 (Karahayıt) arasında değişmektedir.

Milâs Ovası'nda, nüfus büyüklüğü açısından genellikle orta büyüklükte köyler yer almaktadır. Milâs Kenti'nin hemen yakınında bulunan Menteşe (765 nüfus) ve Kırcağız (1366 nüfus) ise, nispeten kalabalık nüfuslu köylerdir. Ovanın kuzey ve doğusundaki dağlık yörede, 13 köy yerleşmesi vardır. Bunların, toplam nüfusları 6001 olup; köy başına düşen ortalama nüfus miktarı 462'dir. Bunların 8'i, nüfusu 500 ve daha az olan köylerden oluşmaktadır. Çomakdağ Kızılağaç (962 nüfus) ve Akkovanlık (904 nüfus) köylerinin nüfusları ise, diğerlerine oranla nispeten fazladır. Çomakdağ Kızılağaç Köyü'nün kalabalık nüfuslu olması, bu köyün çevresinde çok geniş zeytin bahçelerinin bulunmasından kaynaklanmıştır. Gerçekten de, söz konusu köyün 980 ha. dolayında olan arazi varlığının % 36.7'si (360 ha.) tarım alanlarından meydana gelmektedir. Akkovanlık Köyü'nün nispeten fazla nüfusa sahip olması ise, bu muhtarlığın, beş mahallenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş olmasından ileri gelmiştir.

Yaşyer-Hamzabey ovalarındaki köylerin nüfusları, genellikle 400 ile 600 arasında değişmektedir. Ovanın en verimli kesimlerinde kurulmuş bulunan Kuru (1398 nüfus), Ağaçlıhöyük (1111 nüfus) ve Ekinanbarı (1359

³⁴DOĞANAY, H., 1994, a.g.e, s. 248.

nüfus) bu yörenin en kalabalık nüfuslu yerleşmeleridir. Güllük Körfezi'nin doğu kıyılarında yer alan Güllük Kasabası (2738 nüfus), maden ihracatına dayanarak gelişmiştir. Balıkçılık ve turizm, yerleşmenin diğer geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Güllük Körfezi'nin kuzey kıyılarındaki Kızılağaç (149 nüfus), Gürçamlar (401 nüfus) ve Kazıklıbucak (297 nüfus), az nüfuslu küçük yerleşmeler durumundadır. Çünkü, bu köylerin tarımsal arazi varlıkları çok azdır. Geçim kaynakları açısından daha iyi durumda olan Kıyıkışlacık (1511 nüfus) ve Kazıklı (794 nüfus) köylerinin nüfusları ise, nispeten kalabalıktır. Kıyıkışlacık Köyü'nün fazla nüfusa sahip olmasında, turizm faaliyetlerinin giderek gelişmesine bağlı olarak, dışarıdan az da olsa göç almasının da rolü vardır.

Dörttepe (1389 nüfus) Meşelik (1211 nüfus) ve Kemikler (603 nüfus) köyleri, Tuzla Ovası'nın tarım potansiyeline dayanarak gelişmiştir. Bu yöre kıyılarının turizme açılmasıyla, Meşelik ve Boğaziçi (612 nüfus) köylerinin nüfusları hızla artmıştır.

Turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve bu aktiviteye bağlı olarak bölgeye yönelik göç olaylarının önem kazanması, özellikle Bodrum Yarımadası'nın kıyılarında yer alan köylerin kalabalıklaşmasında çok daha etkili olmuştur. Nitekim 1997 yılı itibarıyla yarımada kıyılarındaki sekiz yerleşmenin belediyeleşmesi, turizmin nüfus artışı üzerindeki etkisini açıkça yansıtmaktadır. Buna karşılık yarımada'nın iç kesimlerinde yer alan ve turizm faaliyetlerinden çok az etkilenen Gürece (384 nüfus), Yaka (275 nüfus) ve Dağbelen (317 nüfus) köylerinin nüfusları ise hem azdır, hem de nispeten durağan bir yapı göstermektedir.

Gökova körfezinin kuzey kıyılarında yer alan köylerden bazıları nispeten kalabalık nüfusludur. Ancak bu sahadaki köylerin nüfuslarının az veya çok olup olmamasıyla muhtarlığı oluşturan mahalle sayıları arasında yakın bir ilişki vardır. Nitekim söz konusu yöredeki en kalabalık nüfuslu köyler olan Kızılağaç (1339 nüfus) ve Çiftlikköy (2030 nüfus) üçer³⁵, Mazı köyü (1068 nüfus) ise beş mahalleden oluşmaktadır. Buna karşılık, daha doğuda yer alan ve mahalle yerleşmesi bulunmayan Gökbel (298 nüfus), Kayaönü (346 nüfus) ve Bozalan (390 nüfus) köyleri çok daha az nüfusludur. Ayrıca, bu sahada Yaran Dağı'nın kıyıya çok yaklaşmasından dolayı, tarım alanları dar ve parçalıdır. Su kaynakları da oldukça azdır. Bu nedenler, köylerin az nüfuslu olmasına yol açmıştır. Araştırma sahamızın Gökova Körfezi kıyılarındaki başlıca düzlüğünü oluşturan Ören Ovası'nda

³⁵ 1998'de Çiftlik ve Kızılağaç köyleri birlikte Yalı Beldesi adıyla belediyeleşmiştir.

2428 nüfuslu Ören Kasabası yer almaktadır. Bu çevrede bulunan Türkveçleri (1613 nüfus) ve Bağdamları (1595 nüfus) köyleri de kalabalık nüfuslu yerleşmelerdir. Söz konusu köylerin fazla nüfusa sahip olması, hemen yakınlarında kurulmuş bulunan Yeniköy ve Gökova termik santrallerinin 1500 dolayında nüfusa iş olanağı sağlamış olmasından kaynaklanmıştır. Ören çevresinde yer alan diğer 13 köyün nüfusları ise, 62 (Sekköy) ve 566 (Pınar) arasında değişmektedir. Dolayısıyla bu köyler, genellikle az nüfuslu küçük yerleşmeler durumundadır.

Karaova çevresindeki en kalabalık nüfuslu yerleşme, Mumcular (2172 nüfus)'dır. Pınarlıbelen (968 nüfus) ve Sazköy (1029 nüfus) de yörenin diğer çok nüfuslu köyleridir. Daha doğudaki Batış Çayı vadisinde yer alan ve "*dağarası köyleri*" olarak adlandırılan köyler, genellikle az nüfusludur. Nitekim, 1997 sayımına göre bu yöredeki 7 köyün toplam nüfusu 2497 kişi olup; ortalama köy nüfusu, 357 dolayında bulunuyordu.

Marçal Dağı'nın batı etekleri boyunca yer alan köylerin nüfus büyüklükleri, sahip oldukları tarımsal arazi varlıkları ile orantılı olarak değişmektedir. Gerçekten de, en geniş tarım alanına sahip olan Çamovalı (930 ha.), Karacahisar (841 ha.), Kuzyaka (810 ha.), Çamköy (600 ha.), Çiftlik (430 ha.) ve Ulaş (560 ha.) köyleri, aynı zamanda bu yörenin en kalabalık nüfuslu köylerini oluşturmaktadır. Söz konusu köylerin nüfusları ise, 297 (Ulaş) ile 947 (Çamköy) arasında değişmektedir. Tarımsal arazi varlıkları nispeten kısıtlı olan Karaağaç (70 ha.) İkizköy (130 ha.) ve Kayadere (160 ha.) köyleri daha az nüfusa sahip yerleşmelerdir. Nitekim, Karaağaç'ın nüfusu 157, İkizköy'ün nüfusu 406, Kayadere'nin nüfusu ise 410'dur.

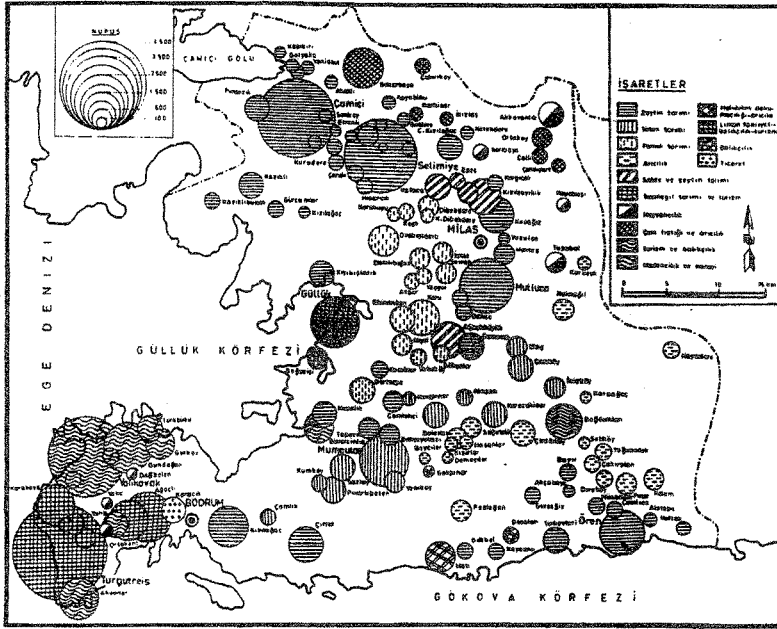
6- Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Köyler

Araştırma sahasındaki köylerin geçim kaynakları büyük bir çeşitlilik gösterir (Şekil 6). Yakın yıllarda bölge kıyılarında turizmin giderek gelişmesiyle, bu kaynaklar daha da çeşitlenmiştir. Gerçekten de turizm, bir yandan kıyıdağı birçok yerleşmenin temel geçim kaynağı hâline gelirken, bir yandan da yaz sezonlarında pazar koşulları bakımından son derece elverişli bir ortam yaratarak tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretiminde büyük artışların olmasını sağlamıştır. Böylece bölgedeki tarım ve hayvancılık faaliyetleri giderek daha entansif yöntemlerle yapılmaya başlanmıştır.

Özellikle kıyıya yakın kesimlerdeki köylerde ahır hayvancılığı, seracılık ve turfanda sebzeçilik faaliyetleri yaygın hâle gelmiştir. Ayrıca, halı ve kilim dokumacılığı gibi geleneksel el sanatları da çoğunca ticarî bir karakter kazanmaya başlamıştır. Ancak hemen belirtelim ki, turizm etkinliklerinin yerleşmelerin ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkisi, kıyıdağı

iç kesimlere doğru gidildikçe yavaş yavaş azalmakta ve nihayet ortadan kalkmaktadır. Böylece iç kesimlerdeki plato yüzeyleri üzerinde ve Batı Menteşe Dağları'nın eteklerinde yer alan köylerde tarım faaliyetleri genellikle ekstansif bir karakter kazanmaktadır.

İnceleme alanındaki köylerin önemli bir kısmı geçimini bahçe tarımından sağlamaktadır. Bu grup köylerde, başta zeytin olmak üzere, turuncğiller ve çeşitli sebzeler üretilmektedir. Temel geçimi bahçe tarımına dayanan bölge köylerinin sayısı 64'ü bulmakta; bu da toplam köy sayısının % 46'sını oluşturmaktadır.

Şekil 6. Araştırma Bölgesindeki Köylerin Temel Ekonomik Faaliyet Çeşidine Göre Dağılımı

Bölgede zeytin yetiştirilmeyen köy hemen hemen yok gibidir. Ancak bunların % 37'sinde (52 köy) temel uğraşı, zeytinciliktir. Özellikle Derince vadisinde monokültür bir şekilde zeytin tarımı yapılmaktadır. Derince Ovası'ndaki köylerde, pamuk ve sebze yetiştiriciliği faaliyetleri de oldukça yaygındır. Çamiçi Gölü'nün güneydoğu kesiminde yer alan köylerde ise arıcılık, balıkçılık ve turizm (özellikle Pınarbaşı) ikinci derecede geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Kazıklı ve çevresindeki köylerde de hâkim ekonomik etkinlik, zeytinciliktir. Bunun yanında, balıkçılık da yapılmaktadır. Bu yöreni çok yüksek bir turizm potansiyeli olmasına

rağmen, ulaşım sorunu nedeniyle, bu potansiyel henüz hiç değerlendirilememiş gibidir. Sadece Milâs'a asfalt bir yolla bağlı bulunan Kıyıkışlacık Köyü'nde turizm faaliyetleri gelişebilmiştir.

Bölgede temel geçimi zeytinciliğe dayanan köylerin yoğunluk kazandığı bir diğer saha da, Milâs Ovası ve çevresinde kalan alandır. Bu yöredeki köylerde, pamuk ve sebze tarımı, ikinci derecede geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Ören çevresindeki köylerde, zeytinciliğe ek olarak, turunçgil tarımı (Ören), arıcılık, dokumacılık ve balıkçılık (Ören, Türkevleri, Kayaönü ve Gökbel) yapılmaktadır.

Bodrum Yarımadası'nın doğu kesimindeki köylerin çoğunda da temel geçim, zeytinciliktir. Bu yöredeki Kızılağaç ve Çiftlik köylerinde incir, badem ve keçiboynuzu üretimi de oldukça yaygındır. Karaova çevresindeki köylerde ise, zeytinciliğin yanında, tütün ve sebze üretimi ile dokumacılık, ormancılık ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri, alilerin ikinci veya üçüncü derecede geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Bölgede yedi kadar köy yerleşmesinin, yani % 5'lik bir köy grubunun ise temel geçimi turunçgil tarımına dayanmaktadır. Bu grup köyler, hemen tümüyle Bodrum Yarımadası'nın batı kesiminde toplanmıştır. En geniş turunçgil bahçeleri Bodrum yarımadasının batı kesimindeki küçük kıyı düzlüklerinde yer almaktadır. Ancak, 1970'li yıllardan itibaren gelişen turistik aktiviteye bağlı olarak bir kısım turunçgil bahçelerinin turistik tesislerle kaplanması, yörede turunçgil tarımının eski önemini kaybetmesine gelmektedir. Sulamalı tarımın son derece gelişmiş olduğu söz konusu köylerde, sebze üretimi günümüzde de önemini korumaktadır.

Bölgede sebze yetiştiriciliği faaliyetlerinden geçimini sağlayan köyler de bulunmaktadır. Sayısı beş olan bu grup köyler, bölge ölçülerine göre nispeten yüksek bir tarımsal üretim potansiyeline sahip bulunan Milâs Ovası'nın kuzeyindeki Kızılcayıkık, Dibekderesi, Bahçeburun ve Kafaca köylerinde seracılık faaliyetleri oldukça yaygındır. Yaşyer Ovası'ndaki Ağaçlıhöyük Köyü ise, turfanda sebzeçilik ve özellikle de karpuz yetiştiriciliği ile tanınmıştır.

Araştırma sahasındaki köylerin önemli bir kısmı geçimini tarla tarımından sağlamaktadır. Bu grup köylerde en çok yetiştirilen ürünler, pamuk ve tütündür. Bölgedeki pamukçu köylerin sayısı 16'yı bulmakta ve bu da toplam köy sayısının % 11'ini oluşturmaktadır. Özellikle Yaşyer, Hamzabey, Derince ve Varvil ovaları çevresindeki köyler, pamuk üretiminin ağırlıkta olduğu yerleşmelerdir. Bu köylerde, ahır hayvancılığı da oldukça gelişmiştir.

Bölgedeki tütüncü köylerin sayısı 13'ü bulmakta ve toplam köy sayısının % 9'unun temel geçim kaynağını tütün tarımı teşkil etmektedir. Özellikle Karaova ve bu ovanın doğuya doğru devamı durumundaki Bataş Ovası ile Karacahisar Ovası çevresinde yer alan nispeten eğimli yamaçlarda ve birikim yüzeyleri üzerinde tütün tarımı yaygındır. Bu yörelerdeki köylerin ekonomilerinde tütün büyük üstünlük taşımaktadır. Ancak, bu köyleri de tek başına tütün üretimiyle geçinen köyler olarak kabul etmek, doğru olmaz. Çünkü söz konusu köylerin ekonomik yapılarında dokumacılık, zeytincilik, ormancılık ve arıcılık da etkilidir.

Toplam yüzölçümünün yarısından fazlası (% 53) ormanlarla kaplı olan ve 98 köyü orman içinde bulunan araştırma sahasında, geçimlerini doğrudan doğruya orman ürünleri ve orman işçiliği gelirleriyle sağlayan köy sayısı fazla değildir. Sadece Batı Menteşe Dağları'nın 800 ile 1200 m.ler arasındaki yükselti basamağında yer alan 8 köyde temel geçim, çam fıstığı üretimine dayanmaktadır. Buna karşılık, bölgede kızılçam ormanlarının çok yaygın oluşu, 18 köyde arıcılığın temel geçim kaynağı olmasını sağlamıştır. Bu köyler, Marçal ve Yaran dağları çevresinde yoğunluk kazanmıştır. Ancak söz konusu köylerin çoğu aynı zamanda hem dokumacı, hem de geçim tipi ekme-dikme ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü, ekstansif tarım yöntemlerinin uygulandığı yerleşmelerdir.

Geçimlerini büyük ölçüde hayvancılıktan sağlayan köylerin sayısı ise yedi adet olup, % 5'lik bir oran teşkil eder. Özellikle Batı menteşe Dağları eteklerinde yer alan Sarıkaya, Akkovanlık, Kayabaşı, Tuzabat ve Kalınağıl gibi köyler geçimleri çoğunca hayvancılığa dayanmakla beraber, arıcılığın ve geçim tipi olarak tarla tarımının da yapıldığı yerleşmelerdir. Bunlardan, Tuzabat'ta, hayvansal ürünler üretimi çok gelişmiş olup; bu köy, Milâs Kenti'nin âdeta bir mandırası durumundadır. Bodrum Yarımadası'nın iç kesimlerindeki Gürece, Yaka ve Dağbelen Köylerinde tarım alanlarının çok yetersiz oluşu, söz konusu köylerde ekonomik yapının daha çok hayvancılığa dayalı olmasına yol açmıştır.

Bölge kıyılarında, özellikle de Bodrum Yarımadası kıyılarında 1980'li yıllardan itibaren büyük gelişme gösteren turizm, bu kıyılarda yer alan köylerin temel geçim kaynağı hâline gelmiştir. Bu grup köylerin sayısı 9 olup, toplam köy sayısında % 6'lık bir orana sahiptirler. Önceleri bu köylerin temel geçim kaynaklarını oluşturan su ürünleri üretimi, turuncgil tarımı ve sebzeçilik, günümüzde artık ek gelir sağlayan faaliyetler hâline dönüşmüştür.

Orman içinde yer alan ve bu yüzden tarım alanları çok dar olan Gökpınar, Bozalan ve Mazı köylerinde ise temel geçim kaynağı

dokumacılıktır. Bunlardan Mazı Köyü'nde, yolun asfaltlanmasıyla, turizmde giderek gelişmiştir.

Yeniköy Termik Santralının kurulu bulunduğu Bağdamları Köyü'ndeki ailelerin büyük bir çoğunluğu, termik santralde ve kömür çıkarımında çalışanlardan oluşmaktadır. Bodrum'un hemen yanı başında bulunan Konacık Köyü'nün temel geçimi ise, ticarettir.

Güllük Kasabasının geleneksel geçim kaynakları, balıkçılık ve zeytinciliktir. Ancak bu kasaba gelişmesini, büyük ölçüde, liman etkinlikleri ve turizme borçludur. Gerçekten de Güllük, Batı Menteşe yöresinden çıkarılan madenlerin ihracatının sağlandığı başlıca limandır.

Sonuç olarak ekonomik faaliyetlerine göre bölge köylerini ayrıntılı bir dağılıma tabi tutmak oldukça zordur. En önemli geçim kaynağı esas alınarak yapılan sınıflama ise, genel fikirler vermekten öteye gitmez. Çünkü, Milâs çevresindeki zeytin bahçeleri bir yana bırakılırsa, bölgede monokültür tarım faaliyetleri pek gelişmemiştir olup, daha çok polikültür ve enterkültür tarım şekilleri yaygındır. Akdeniz ikliminin hâkim olması ve yer yer verimli toprakların mevcudiyeti, bu iklime has hemen her ürünün yetiştirilebilmesine imkân vermiştir. Ayrıca kıyılardaki köylerin geleneksel geçim kaynaklarından olan su ürünleri üretimine yakın yıllarda turizmin de katılması, bu kaynakları daha da çeşitlendirmiştir. Bu nedenle, bahçe tarımı, tarla tarımı, ormancılık ve orman ürünleri üretimi, arıcılık, hayvancılık, dokumacılık, turizm ve su ürünleri üretimi gibi ekonomik etkinliklerden biri köylerin temel geçim kaynağını oluştururken, yerine göre bu faaliyetlerden birinin veya birkaçının bunu desteklediği görülmektedir.

7. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler

Araştırma bölgesindeki köylerin hemen tamamına yakını toplu dokulu yerleşmelerdir. Ancak, kuruluş tarihi nispeten yeni olan köylerde, veya eski köylerin yeni gelişen kısımlarında, gevşek veya az dağınık bir yerleşme şekli ortaya çıkmaktadır. Kızılağaç*, Çiftlik*, Fesleğen ve Kayadere köylerinin ise, dağınık dokulu bir özelliğe sahip oldukları gözlenmektedir.

Toplu dokulu yerleşmelerde, ev ve eklentilerinden oluşan yerleşme çekirdeklerinden birkaçı, bir araya toplanmışlardır³⁶. Bölgemizdeki 140 köy yerleşmesinin 85'inde köy yerleşim sahası tek merkezden oluşmaktadır. Kalan 55 yerleşmede ise, köy yerleşim merkezi ile birlikte, mahalle yerleşmeleri de bulunmaktadır (1996). Kızılağaç ve Çiftlik köylerinde, köy

* Bodrum İlçesi'ne bağlı olan Kızılağaç ve Çiftlik köyleri.

³⁶TOLUN-DENKER, B., 1977, Yerleşme Coğrafyası, Kırsal Yerleşmeleri. İstanbul Üniv. Yay. No: 2275, Coğrafya Enst. Yay. No: 93, İstanbul, s. 147-148.

yerleşim merkezlerinin dağınık dokulu olmasına karşılık, bunların mahalleleri toplu dokulu yerleşmelerdir. Bodrum Yarımadası'nın batı yarısındaki dar alanlı kıyı düzlüklerinde kurulmuş bulunan köylerde ise, bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Gerçekten de, bu yöredeki köylerde, asıl köy merkezlerinin toplu dokulu olmalarına karşılık, bunların mahalleleri gevşek dokulu yerleşmeler şeklinde oluşmuşlardır. Bölgenin diğer kesimlerindeki "*mahalle tipi köyler*"in ise, hem köy yerleşme merkezleri, hem de mahalleleri toplu dokuludur.

Kır yerleşmelerinin toplu, gevşek ve dağınık dokulu olmalarında, birçok neden rol oynamaktadır. Bu olayın nedenlerini yeryüzü şekillerinin etkileri, su temin şartlarının etkileri gibi doğal faktörler ile ekonomik ve sosyal şartların etkileri gibi beşerî faktörler olarak iki grupta ele almak gerekir³⁷.

Bölgedeki kır yerleşmelerinin dokuları üzerinde, su kaynaklarının büyük etkisi olmuştur. İlgili bölümde de belirtildiği üzere, yaz aylarında bu bölgede içme-kullanma suyu temini sorunu baş göstermekte ve özellikle geçirimli kalker formasyonlarından oluşmuş yörelerde, su kaynakları belirli yerlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki su kaynakları, yerleşmelerin dağılımını etkilemişler ve onların buralarda toplanarak, diğer koşulların elverişliliği oranında, toplu dokulu yerleşme özelliğini kazanmalarında rol oynamışlardır.

Sahanın engebeli topografik yapısı da, kır yerleşmelerinin genellikle toplu dokulu bir özellik kazanmasında büyük ölçüde etkilidir. Gerçekten de, dağlık ve tepelik alanlarda geçim kaynakları nispeten az, ekilebilecek topraklar kısıtlı, dar ve dağınık parçalar halindedir. Bu tarım alanları, bölgenin birçok yerinde orman örtüsünün ortadan kaldırılmasıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla, söz konusu alanlar, orman örtüsü içinde küçük adacıklar dağılmış olup; buralarda, köy veya mahalle yerleşmeleri kurulmuş bulunmaktadır. Bu yörelerin çoğunda yerleşilebilecek alanın dar oluşu, ailelerin asıl konutu ve eklentilerinin daima bir diğerine yaklaşmasını zorunlu kılmıştır. Çoğalan ailelerin konut ihtiyacı ise, esas evin yanına bir yenisi eklenmek suretiyle karşılanmaktadır. Böylece, bölgenin engebeli sahalarındaki nispeten küçük yüzölçümlü tarım alanlarında kurulmuş bulunan köyler ve mahalleler toplu yerleşmeler şeklinde oluşmuşlardır. Bunda, az sayıdaki su kaynaklarının çoğunca buralarda toplanmış olmasının da etkisi vardır.

Dağlık ve tepelik alanlardaki tarım topraklarının dere yatakları, vadi tabanları ve tepelerin etekleri boyunca yer aldığı ve dolayısıyla ince-uzun bir

³⁷TANOĞLU, A., 1966, a.g.e, s. 228-233.

üzerinde artık bir etkisi kalmamıştır. Ancak bu etkinin, bazı bölge köylerinde izlerine rastlanmaktadır.

Araştırma bölgesindeki yerleşmelerin toplu dokulu olmasında etkili olan bir diğer faktör, toplumların hayat tarzları ve oluşturdukları sosyal organizasyonlar şeklinde ifade edilen⁴⁰ faktörlerle ilgilidir. Çünkü sahamızdaki köy yerleşmelerinin büyük bir çoğunluğu, göçebe hayvancılıkla geçinen toplulukların yerleşik yaşantıya geçmesiyle kurulmuştur. Bu nedenle, aynı oymak veya aşirete mensup aileler konutlarını, kuvvetli aile bağlarının etkisiyle birbirine çok yakın inşa etmişlerdir. Böylece yeni kurulan köylerde, konutlar bir arada toplanmış ve yerleşmeler toplu bir şekilde gelişmişlerdir. Bazı köylerin toplu dokulu birkaç mahalleye sahip olmasında da, bu faktörün büyük etkisi vardır.

Toprak mülkiyeti de, bölgede yerleşmelerin toplu bir şekilde olmasında rol oynayan bir faktör olarak ileri sürülebilir. Gerçekten de, sahamızdaki tarımsal işletmeler, çok parçalı ve küçük ünitelerden oluşmaktadır. Bu mülkiyet sistemleri, toplu yerleşmeden dağılmaya doğru hareketi yavaşlatmaktadır. Çünkü, küçük parçalar halinde dağılmış bulunan tarla ve bahçelerinde tarım yapabilmek, buralara kolayca gidip gelebilmek için toprak sahibi olan ailelerin mülklerine nispeten eşit uzaklıkta bulunan bir yerde oturmaları gerekir ki, bu yer halen oturduğu köyün konumudur.

Bölgenin engebeli alanlarındaki küçük yüzölçümlü tarım alanlarına dayanarak kurulmuş yerleşmelerin de, çoğunca toplu dokulu bir şekilde geliştikleri dikkati çeker. Söz konusu alanlardaki tarım işletmelerinin küçük ve dağınık parçalardan meydana gelmekte olmasına rağmen, bu tarım ünitelerinin köyün hemen yakınında bulunması, arazi sahiplerinin oturdukları yerleşmelerden buralara kolayca gidip dönmelerini mümkün kılmaktadır. Öte yandan, söz konusu alanlardaki yerleşmelerin toplu dokulu olmasında, sınırlı düzeydeki tarım topraklarından daha fazla yararlanma isteğinin de rolü bulunduğu düşünülebilir. Ancak, bu gibi sahalarda kurulmuş bulunan yerleşmeler, çoğunca toplu küçük köyler, ya da mahalleler şeklinde gelişmişlerdir.

Uygulanan tarım sistemleri ve yetiştirilen ürün türlerinin de, bölgedeki kır yerleşmelerinin dokuları üzerinde büyük etkisi vardır. bölgenin engebeli alanlarında dar ve dağınık parçalar halinde bulunan tarım topraklarında, ekstansif metotlarla tarla ürünleri yetiştirilmektedir. Otlakların çok az yer kaplaması nedeniyle, buralarda, hayvancılık faaliyetleri de pek gelişmemiştir. Tarım faaliyetleri, yılın ancak belirli bir dönemini kapsadığı

⁴⁰GÖNEY, S., 1975, Büyük Menderes Bölgesi. İstanbul Üniv.Yay. No:1895. Coğ. Ens. Yay. No:88, İstanbul, s. 303-304.

gibi, çiftçilerin ürün yetiştirmeleri için fazla bir emek harcamalarına da gerek yoktur. Aynı şekilde, sulama ile pamuk ve mısır gibi ürünler yetiştirilen yörelerde ve zeytinciliğin yaygın olduğu alanlarda da tarım faaliyetlerinin özelliği, mevsimlik oluşudur. Dolayısıyla temel geçim kaynağı söz konusu ürünlere dayanan köylerdeki çiftçiler, yılın büyük bir bölümünde gizli işsiz durumuna düşmektedirler. Bu nedenle, buralarda, diğer koşulların da etkisine bağlı olarak, çoğunca toplu dokulu yerleşmeler gelişmiştir. Buna karşılık, tarım faaliyetlerinin bütün yıla yayıldığı ve üretim faaliyetlerinin her aşamasında yoğun bir emek harcanmasının gerekli olduğu yerlerde, gevşek dokulu yerleşmeler ortaya çıkmaktadır. Bodrum Yarımadası'nın batı yarısındaki dar alanlı kıyı düzlüklerinde kurulmuş bulunan yerleşmelerde, bu durumu açıkça görmek mümkündür. Gerçekten de, söz konusu alanlarda yaygınlık kazanan turuncgil tarımında bakım ve hasat işleri bütün yıla yayılmıştır. Konutların, bu işlerin kolay bir şekilde yapılabilmesi için bahçeler içine kurulması, yerleşmelerin gevşek dokulu olarak gelişmelerine neden olmuştur.

Bölge kıyılarında 1970'li yıllardan itibaren büyük gelişme gösteren turizm faaliyetleri de yerleşmeleri etkilemiştir. Özellikle Bodrum Yarımadası'nın batı kıyılarında bulunan ve eskiden çoğunca birkaç dükkân ve balıkçı barınağından ibaret olan yerleşmeler, turizmin gelişmesine bağlı olarak, giderek büyümüş ve yer yer kasaba yerleşmesi özelliğini kazanmışlardır. Genellikle toplu yerleşmeler halinde gelişen bu kasabalara örnek olarak Turgutreis, Yalıkavak ve Gündoğan gösterilebilir.

Bilindiği gibi, afetlerden sonra yeni kurulan köyler hariç tutulursa, Türkiye köylerinin fizyonomisinde, peyzaj bakımından çağdaş anlamda insan eseri bir plan söz konusu değildir. Ancak, bazı doğal ve beşerî nedenlerle, köy yerleşmelerinin görünümü çoğu kez belli bir formu temsil ederler⁴¹. Toplu dokulu köylerde rastladığımız plan tiplerini esas alarak bölgemiz köylerini küme köyler, uzunlamasına şekillenmiş köyler, üçgen şekilli köyler, yol boyu köyleri, elips şekilli köyler ve dairesel planlı köyler gibi çeşitli gruplara ayırarak incelemek mümkündür.

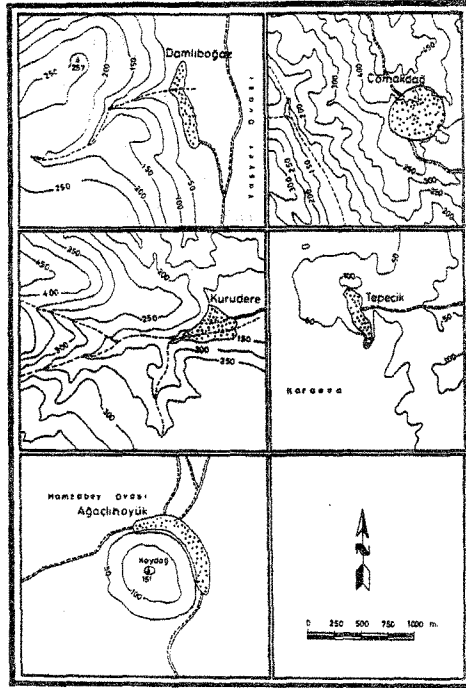
Düzensiz bir form gösteren köy yerleşme tipi olan küme şeklinde köylere, sahamızda da rastlanır. Bu köyler, çoğunca savunma amacıyla kurulmuş ve kuruluş tarihleri nispeten eski olan yerleşmelerdir. Dolayısıyla bunlar, geçmişte bölgede yaşanmış olan güvensizlik ortamının bölgede yaşanmış olan güvensizlik ortamının izlerini taşımaktadırlar⁴². Tehlike endişesi ve tehlikeye karşı koyabilmek için, insanlar gibi meskenler de

⁴¹DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 259.

⁴²GÖNEY, S., 1975, a.g.e., s. 308.

birbirine yaklaşmıştır. Köy konutları, genellikle dar ve karmaşık sokaklarla birbirinden ayrılmıştır. Genişliği yer yer 2 m.'ye kadar inen bu dar sokaklar, genellikle köyün merkezi kesiminde kesişirler. Belli bir planın olmadığı küme köylerinde bakkal, cami, okul ve köy odası gibi sosyal amaçlı konutlar, köy yerleşim sahasının değişik yerlerine dağılmışlardır. Bu tip köylere örnek olarak Hisarcık, Çandır, Eğridere, Etreli, Danişment ve Karacahisar gösterilebilir.

Bölgedeki kır yerleşmelerinin plan tipleri çoğunca topografik unsurlara göre şekillenmiştir. Etek konumlarında kurulmuş köyler, genellikle uzunlamasına şekillenmiş köylerdir. Bunlara örnek olarak Milâs ovalarının çevresinde yer alan Kırcağız, Kızılcayıkık, Damlıboğaz, Avşar, Yaşyer ve Ovakışlacık gösterilebilir. Hamzabey Ovası'nın üzerinde yükselen alçak bir tepenin (151 m.) eteğinde kurulmuş olan Ağaçlıhöyük Köyü'nün yerleşim alanı, tepeni şekline uygun olarak, at nalı şeklini almıştır. Bölgede sırtlar üzerinde yer alan köylerde, genellikle uzunlamasına şekillenmiş köylerdir (Şekil 7).

Şekil 7. Bodrum ve Milâs Yörelerindeki Köy Yerleşme Planlarının Topografya İle İlişki.

Birikinti konileri üzerinde kurulmuş yerleşmeler, üçgene benzer bir şekle sahiptir. Bu tip yerleşmelere en tipik örneği, Derince vadisinde yer alan Kurudere Köyü oluşturmaktadır. bu köyün yerleşim alanı, İlbira Dağı'ndan inen küçük bir derenin meydana getirdiği birikinti konisi üzerinde bulunduğu ve vadinin içine doğru yayıldığı için, şekil olarak üçgene benzer bir görüntüm almıştır (Şekil 7).

Fotoğraf 2. Beşparmak-Çomakdağ kütlesinin güney yamaçlarındaki küçük düzlük üzerinde kurulmuş bulunan Ç.Kızılağaç Köyü'nün genel görünüşü.

Bölgemizin ovada kurulmuş başlıca köyü olan Kuru'nun ilk yerleşim alanı, Bodrum-Milas karayolunun biraz batısında yer almaktadır. Ancak, daha sonra yerleşme, ana karayoluna doğru kaymış ve konutlar, yol boyunca sıralanmıştır. Böylece, köyün bugünkü yerleşim alanı, tipik bir yol boyu köyü özelliği kazanmıştır.

Dağlık ve tepelik alanlardaki küçük düzlüklerde ve yamaçlar üzerinde yer alan yerleşmelerin planları, yerleştikleri zeminin eğim şartlarına göre değişmektedir⁴³. Bu tip köyler genellikle iki uçtan gelişebilme imkânına bağlı olarak, elipse benzer bir şekil kazanmışlardır. Düzlüklerin nispeten

⁴³TUNCEL, M., 1967, "Bakırçay Yöresinde Köy Tipleri." İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16, İstanbul, s. 135.

geniş olduğu alanlarda ise, dairesel şekilli köylere rastlanmaktadır (Şekil 7). Bölgenin plato sahalarında yer alan köylerin yerleşim alanları da, çoğunca dairesel veya oval şekillere sahiptirler (Fotoğraf 2).

B- Mahalle Yerleşmeleri

Araştırma sahasında, köylerden sonra en çok rastlanan devamlı yerleşme şekli mahallelerdir. Çeşitli doğal ve beşerî çevre faktörlerinin etkisiyle ortaya çıkan bu yerleşme sistemi, sadece kır yerleşmesinin sınırları içinde kalmayıp, en ufak kasabadan, en büyük şehrin içine kadar idarî bir sistem olarak girmiş bulunur. Böylece mahalle, kırdaki kır yerleşmesinin temeli olurken, dış görünüşteki farklılıklara rağmen, kasaba ve şehirlerin yerleşme kademesinin ilk basamağını teşkil eder⁴⁴. Köy yerleşme sisteminin mahallelerinde; yerleşme sık dokulu, seyrek dokulu ve gevşek dokulu olabilir. Ancak, mahallelerin meydana gelebilmesi için yerleşme üniteleri arasında bir takım sosyo-ekonomik bağların olması şarttır⁴⁵.

1997 yılında, bölgemizdeki 140 köyden 55'inde mahalle yerleşmesi bulunuyordu. Toplam mahalle yerleşmesi sayısı ise, 116 idi. Bu da, bölgedeki toplam köy sayısının % 39.3'ünün birden fazla yerleşme ünitesinden meydana geldiğini göstermektedir. Mahalle sayıları açısından ise, köylerin; 28'inde bir, 17'sinde de beş mahalle bulunmaktadır.

Araştırma sahasındaki mahalle sistemini ortaya çıkaran ve mahallelerin dağılımını etkileyen en önemli faktör, tarım topraklarının azlığı ve dağınık oluşudur. Gerçekten de bölgede, eğimli yüzeyler geniş yer kaplamakta ve buralardaki tarım toprakları geniş orman alanları, çalılık alanlar veya tarım dışı arazilerle birbirinden ayrılmış bulunmaktadır. Ayrıca bu yörelerde yerleşmelerin kurulmasına elverişli düzlüklerin az olması ve su kaynaklarının belirli yerlerde bulunması gibi faktörlerin de etkisiyle, buralarda, küçük yerleşme ünitelerinin kurulması mümkün olmuştur. Bölgemizdeki mahalle yerleşmelerinin çoğunun engebeli alanlarda yer almakta olması; adlarını topografik unsurlardan, su kaynaklarından ve doğal bitki örtüsünden alan mahalle yerleşmelerinin sayıca bir hayli fazla olması, bunların kurulmasında doğal çevre faktörlerinin ne derece etkili olduklarını açıkça yansıtmaktadır. Gökbel, Zeytinlikuyu, Beypınarı, Gökseki, Pınaraltı, Alazeytin, Çamarası, Küçükbüyük, Çukurbük, Karapınar, Ulupınar, Tarla ve Böğürtlenharımı gibi mahalle adları, buna örnektir.

⁴⁴TUNÇDİLEK, N., 1967, Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1283, Coğrafya Enst. Yay. No: 49, İstanbul, s. 107-108.

⁴⁵TUNÇDİLEK, N., 1967, a.g.e., s. 108.

Bölgede mahallerin kuruluşunu ve dağılımını hazırlayan nedenlerden biri de, dağılan aşiretlerin yerleşik hayata geçme aşamasında, aynı aileye veya sülaleye mensup olan toplulukların bir yerleşim ünitesi oluşturacak şekilde yerleşme arzusudur⁴⁶. Bölgedeki bazı mahallelerin şahıs adları taşımakta olması, bu faktörün mahallerin kurulması üzerindeki etkisini göstermektedir. Hacıhüseyin (Ağaçlıhöyük), Hacımamlar (Akkovanlık), İbrahimler (Bahçeyaka) ve Ahmetli (Karakuyu) mahallerinin adları, bunu örnek olarak verilebilir.

YÜCEL'in de belirttiği gibi, mahalle yerleşmelerinin yayla, dam ve ağıl gibi geçici kır yerleşme şekilleriyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır⁴⁷. Gerçekten de bölgedeki mahallerden bazıları, geçici yerleşmelerin zamanla devamlı yerleşmeler haline gelmesi ve nüfuslarının artması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunlara örnek olarak Damyani (Çiftlik), Karadam (İkizköy), Akdamlar (Sazköy), Kadiyaylası (Pınar), Hasanavluslu (Yoğunluk) ve Çiftlik (Kıyıkışlacık) mahalleri gösterilebilir.

Bölgedeki mahallelerin yöresel dağılımı incelendiğinde, bu yerleşmelerin, daha çok bölgenin engebeli alanlarında yer aldıkları dikkati çeker. Beşparmak Dağı-Çomakdağ silsilesinin güney yamaçlarında, yerleşmeye elverişli düzlüklerin ve tarım topraklarının azlığı gibi nedenlerle, az sayıda mahalle bulunmaktadır. Bunlar Tarla, Yeniokul, Böğürtlenharımı ve Gökseki mahalleleridir. Buna karşılık, Çomakdağ'ın doğu kesiminde kalan ve Sarıçay'ın ana kaynağını aldığı sahada, "*Türbe Ovası*" adlı genişçe bir düzlüğün bulunmasından dolayı, mahalle yoğunluğunun arttığı görülür. Gerçekten de bu yörede, 6 adet mahalle yerleşmesi bulunmakta olup; bunlar arasındaki uzaklıklar, 1 ile 8 km. arasında değişmektedir.

Selimiye-Çamiçi (Bafa) çöküntü alanının tabanında ise, mahalle yerleşmesine rastlanmaz. Tarım alanlarının bir devamlılık göstermesi ve buna bağlı olarak da geçim kaynaklarının fazla olması bu kesimdeki yerleşmelerin köyler şeklinde gelişmesine zemin hazırlamıştır. Aynı nedenden dolayı, Milâs, Yaşyer ve Hamzabey ovalarının çevrelerinde de sadece 4 adet mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

Marçal Dağı'nın batı eteklerinde yer alan ve Hamzabey ile Batış çaylarının kolları tarafından hafif bir şekilde yarılmış bulunan tepelik sahada ise, mahallerin yoğunluk kazandığı dikkati çeker. Nitekim bu yörede 23 adet mahalle yerleşmesi bulunmakta olup; bu sayı, bölgedeki toplam mahalle sayısının yaklaşık beşte birine eşittir. Kuşkusuz bunda, su kaynaklarının

⁴⁶ORHUNLU, C., 1987, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul, s. 36.

⁴⁷YÜCEL, T., 1988, Türkiye'de Yerleşme Tipleri. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, s. 61-69.

büyük nüfus topluluklarına yetecek kapasitede bulunmaması tarım topraklarının ancak küçük yerleşme ünitelerinin kurulmasına yetecek büyüklükte olması ve ormanlık sahalardaki yerleşmelerin daha çok küçük üniteler halinde gelişme eğiliminde olması⁴⁸ gibi nedenlerin büyük etkisi vardır. Genellikle aynı nedenlere bağlı olarak ören çevresinde, Karaova dolaylarında, Gökova Körfezi'nin kuzey kıyıları boyunca uzanan tepelik alanlarda ve Bodrum Yarımadası'nın batı yarısında kalan sahada da mahalle yerleşmelerinde nispeten bir toplanma görülür.

Mahallerin nüfusları ise, kuruluş yerleri ve ekonomik yapılarına göre değişmektedir. Örneğin, Bodrum Yarımadası'nın ekonomik potansiyeli bir hayli yüksek olan küçük kıyı düzlüklerinde, konut sayısı 150-200'ü, nüfusu da 500-1000'i bulan mahallere rastlanmaktadır. Gelişmelerinde turizm faaliyetlerinin de önemli rol oynadığı bu mahalleler, büyükçe birer köy özelliğini kazanmışlardır. Bunlar birer istisna olarak kabul edilirse, bölgedeki mahallelerin, genellikle 10-50 arasında konuta ve 50-200 arasında nüfusa sahip küçük yerleşmeler oldukları görülür.

Kuşkusuz bu durum, bunların çoğunun, geçim kaynakları açısından sınırlı bir potansiyele sahip olan eğimli yüzeylerde kurulmuş olmalarından kaynaklanmıştır. Bölgedeki mahalleler, bağlı buldukları köylerden genellikle daha az nüfusa sahiptirler. Ancak, geçim kaynakları açısından köy merkezine göre daha elverişli konumlarda bulunan bazı mahallerin nüfusu, köy merkezinkinden daha fazladır. Hacıımamlar (Akkovanlık), Bahçeyaka (Korucuk), Beypınarı (Ortaköy), Gökseki (Sarıkaya), Kadıkalesi (Peksimet) ve Hortma (Yahşi), buna örneklerdir.

Bölgedeki mahalle yerleşmeleri, genellikle toplu dokulu bir özelliğe sahiptir. Ancak, Bodrum Yarımadası'nın batı yarısındaki mahallerde olduğu gibi, gevşek dokulu bir şekilde gelişmiş mahallelere de rastlanmaktadır. Köylerde olduğu gibi mahallelerde de kuruldukları alanın topografik özellikleri, yerleşmenin şeklini etkilemiştir. Örneğin, etekte veya vadi içinde yer alan mahallelerin yerleşim alanları genellikle uzunlamasına bir şekil kazanırken, yamaçlar üzerindeki küçük düzlüklerde kurulmuş bulunanlar oval veya dairesele şekillerde gelişmişlerdir. Sırt ve tepeler üzerinde yer alan mahaller ise, bunların şeklini almıştır.

Araştırma bölgesinde mahalleler, köylerin sayısını devamlı arttıran bir fonksiyona sahiptir. Özellikle ekonomik potansiyeli nispeten yüksek olan sahalarda yer alan bazı mahaller, zaman içinde nüfusunun artması sonucu,

⁴⁸ EMİROĞLU, M., 1972, "Türkiye'de Ormaniçi Kırsal yerleşmeleri ve Bolu Örneği". Ankara Üniv. D.T.C.F. Coğrafya araştırmaları Dergisi, Sayı: 1-2, Ankara, s. 151.

köy statüsüne kavuşturulmuştur.önceleri mahalle durumunda olan Çınarlı, Olukbaşı, Kızılcakeyu, Pınararası, Aslanyakası, Günlük, Çamlıbelen, Konak ve Torba'nın 1990-1996 devresinde muhtarlık yönetim birimi haline getirilmesi, mahallerin köy sayısının artmasında rolünü göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler:

Bodrum-Milâs yöresindeki devamlı kır yerleşmeleri köylerden ve bunlara bağlı mahallelerden oluşmaktadır. Yöredeki köy yerleşme sayısı yoğunluğu, Muğla ili ve Türkiye geneline göre daha yüksektir. Ayrıca sahada 116 mahalle yerleşmesinin bulunduğu da dikkate alınırsa, yörede yerleşme yoğunluğunun fazla olması yanında, aynı zamanda yerleşmenin çok parçalı ve dağınık olduğu da anlaşılır. Kuşkusuz bu durum, sahanın topografik yapısının engebeli olmasından dolayı tarım alanlarının dağınık ve küçük parçalar halinde olması, su kaynaklarının ancak belirli yerlerde bulunması gibi nedenlerden ileri gelmiştir. Bu engebeli topografik yapı, aynı zamanda köylerin % 88.6'sının eğimli yüzeylerde kurulmasına yol açmıştır. Yöredeki köylerin çoğu toplu dokuludur. Dağınık dokuya ise yalnızca dört köyde rastlanmaktadır. Sahadaki köylerin % 68'e yakını, orman içinde yer almaktadır.

Yöre köyelerinin ortalama nüfus büyüklüğü 645'tir (1997). Bu değer, sahadaki köylerin, Muğla ili ölçüsünde biraz daha küçük, Türkiye ölçüsünde ise nispeten büyük köyler olduklarını gösterir. Ancak ortalama köy nüfus büyüklüğü bakımından iç kesimlerdeki eğimli yüzeylerde ve orman içinde kurulmuş köyler ile düzlüklerde ve kıyılarda kurulmuş köyler arasında çok belirgin bir fark vardır. Nitekim, ormanlık ve engebeli alanlarda kurulmuş köylerin hemen hemen tümü, hem az nüfusludur hem de durağan ya da azalan bir nüfus yapısına sahiptir. Buna karşılık, ovalarda ve kıyılarda kurulmuş köyler yörenin en kalabalık ve nüfusu en fazla artan köylerini oluşturmaktadır.

Bodrum-Milâs çevresindeki köylerin geçim kaynakları büyük bir çeşitlilik gösterir. Yakın yıllarda yöre kıyılarında turizmin giderek gelişmesiyle, bu kaynaklar daha da çeşitlenmiştir.Turizm, bir yandan kıyıdaki birçok yerleşmede temel geçim kaynağı haline gelirken, bir yandan da yaz sezonlarında uygun pazar koşulları yaratarak sebze ve bazı hayvansal ürünlerin üretiminde önemli artışların olmasını sağlamıştır. Böylece yöredeki tarım ve hayvancılık faaliyetleri giderek daha modern yöntemlerle uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca turizm aktivitesi, halı ve kilim dokumacılığı gibi geleneksel el sanatlarında bir canlanma yaratmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen, yörenin iç kesimlerinde yer alan köylerin çoğunda geleneksel kır ekonomisi günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Genel

olarak Derince vadisindeki köylerde zeytincilik, Milâs ovalarındaki köylerde sebzeçilik ve pamuk tarımı, Marçal dağlarının etekleri boyunca uzanan köylerde tütün tarımı, orman köylerinde arıcılık, Karaova ve Ören çevresindeki köylerde ise geleneksel el sanatları ön plana çıkmaktadır.

Bodrum-Milâs yöresindeki köylerin adları, yörenin doğal çevre özelliklerini yansıtan bazı ipuçları verdikleri gibi, yerleşmenin tarihî gelişimini aydınlatıcı bazı bilgiler de vermektedir. Nitekim yöredeki köylerin yaklaşık yarısının adlarını doğal unsurlardan almış olması, sahanın engebeli topografik yapısını, zengin bitki örtüsü varlığını ve su kaynaklarını açıkça yansıtmaktadır. Yöredeki Menteşe, Avşar, Baharlı ve Yahşi gibi Türk ve Türkmenlere ait köy adları, sahanın yakın iskân tarihinin aydınlatılması bakımından önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, Bodrum-Milâs yöresindeki köy yerleşmeleriyle ilgili en önemli sorunlardan biri, köylerin önemli bir bölümünün az nüfuslu olması yanında, kırsal yerleşmenin parçalı ve dağınık olmasıdır. Bu durum, kırsal kesime hizmet götürülmesini güçleştirmekte ve götürülen hizmetin de rantabl olmasına engel teşkil etmektedir. Kanaatimizce bu sorunun çözümü için, merkez köyler belirlenerek, az nüfuslu köyler ile mahallelerin nüfuslarının buralarda toplanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması yoluna gidilmelidir. Yöredeki köylerin çoğunun orman içinde kurulmuş olmasına rağmen, ormancılık gelirlerinin bu köylerdeki ailelerin geçimine fazla bir katkısı yoktur. Bu nedenle yöredeki orman köylüsü geçim açısından büyük sıkıntılar içindedir. Bu geçim sıkıntısı, aynı zamanda orman tahriplerinin ve yangınlarının da önemli nedenlerinden biridir. Sorunun en rasyonel ve en kalıcı çözüm yolunun, orman köylüleri için yeni iş olanakları yaratılarak, ailelerin ormana olan bağlılığının azaltılması olacağı kanaatindeyiz. Halen birçok orman köyünde yürütülmekte olan arıcılığın desteklenmesi, bu faaliyetlerin giderek ticarî bir karakter kazanmasında ve böylece daha fazla sayıdaki orman köylüsünün arıcılığa yönelmesinde etkili olabilir. Öte yandan orman içi yörelerinde halı dokumacılığı yaygın bir faaliyet olup bu köylerde dokunan halılar yöreye gelen turistlerin büyük ilgisini çekmektedir. Yaz sezonlarında yöre kıyılarındaki turistik merkezlerden orman köylerine günlük turlar düzenlenerek turistlerle doğrudan bağlantının sağlanması, bu köylerde halıçılığın geliştirilmesine büyük katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, maki örtüsü içinde bulunan delice (zeytin) ve keçiboynuzu ağaçlarının orman köylüleri tarafından kültür altına alınarak bahçe oluşturulmasına izin verilebilir.

Kaynaklar

- ADIYEKE, N., 1994, XIX. Yüzyılda Milâs Kazası. Yeni Milâs Matbaası, Milâs.
- AKARCA, A.-AKARCA, T., 1954, Milâs Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi. İstanbul Matbaası, İstanbul.
- BODRUMLU, A.G., 1945, Bodrum Tarihi. Işık Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşerî Coğrafyası. Gazi Kitabevi, Ankara.
- DORKOT, B., 1972, Türkiye İktisadî Coğrafyası. İstanbul Üniv. Yay. No: 1307, Coğrafya Enst. Yay. No: 51, İstanbul.
- EMİROĞLU, M., 1972, "Türkiye'de Ormaniçi Kırsal yerleşmeleri ve Bolu Örneği". Ankara Üniv. D.T.C.F. Coğrafya araştırmaları Dergisi, Sayı: 1-2, Ankara.
- EMİROĞLU, M., 1975, "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus". D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, Ankara.
- GÖNEY, S., 1975, Büyük Menderes Bölgesi. İstanbul Üniv.Yay. No:1895. Coğ. Ens. Yay. No:88, İstanbul.
- KARABORAN, H.H., 1984, "Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma". Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 17, Ankara.
- KOCA, H., 1994, Erdemli İlçesi'nin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamı Doktora Tezi, Erzurum.
- Köy Envanter Etüdü (Muğla), 1981.
- ORHUNLU, C., 1987, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul.
- TANOĞLU, A., 1954, "The Geography Settlement". Review of the Geographical Institute of the University of the Geographical Institute of the University of Istanbul, No: I, İstanbul.
- TANOĞLU, A., 1966, Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniv. Yay. No: 1183, Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Neşriyatı No: 45, İstanbul.
- TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yayın No: 6, İstanbul.
- TOLUN-DENKER, B., 1977, Yerleşme Coğrafyası, Kır Yerleşmeleri. İstanbul Üniv. Yay. No: 2275, Coğrafya Enst. Yay. No: 93, İstanbul.
- TUNCEL, M., 1967, "Bakırçay Yöresinde Köy Tipleri." İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 16, İstanbul.

- TUNÇDİLEK, N., 1967, Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1283, Coğrafya Enst. Yay. No: 49, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul.
- UMAR, B., 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar. İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- YÜCEL, T., 1988, Türkiye'de Yerleşme Tipleri. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara.

